

***Türkiye'nin İşçi Mahpusları,
Genel Durum, Mevzuat ve Analiz***

Tayfun Koç

Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi
TCPS – Turkey's Center for Prison Studies
2015

HAPİSTE ÇALIŞMA

Hapiste çalışma denildiğinde çoğu insanın aklına elişi ürünler, çoğu zaman da boncuktan yapılmış kuş gelir. Ancak bugün hapishane işyurtları, tarım ve hayvancılıktan mobilya üretimine, tekstilden yangın tüpü imalatına, hatta ABD’de patriot füze aparatlarına varana kadar çok geniş bir alanda üretim yapmaktadır.

Hapsetme olgusuyla birlikte başlayan ve çalışmanın hem rehabilite edici olduğu kanısı üzerine kurulan hem de bedensel ezanın yerine ikame edilen hapiste çalışma, kullanılmaya başlanıldığı günden bugüne yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Hangi dönemi ele alırsak alalım ister 18. yüzyılda İngiltere’den gardiyanlara kiralanarak ABD’ye veya Avustralya’ya gönderilen mahkumlar olsun, ister 19. yüzyılda prangalı olarak yol ve madenlerde çalıştırılanlar olsun isterse de günümüzde fabrika düzeninde çalıştırılan mahkumlar olsun hapiste çalışma tartışmalarının merkezinde hep mahkumun ucuz işgücünden faydalanma niyetinin ön plana çıktığını görmekteyiz.

Hapiste çalışmanın tarihi

Hürriyeti bağlayıcı bir ceza olarak hapis cezasının tarihi eski Mısır, Roma, Yunan dönemlerine kadar gider, ancak burada hapsetme, cezanın kendisi değil, failin yargılaması bitene ya da infazına kadar tutulduğu yerdir. 16. yüzyılın sonuna kadar cezanın amacı, suçlunun öldürülmesi, bedenine zarar verilmesi ve tüm yapılanların, vahşeti gittikçe artan işkence ve öldürme gösterilerinin, teşhir edilerek toplumu ıslah etmektir. Ancak feodal sistemde başlayan çözülme ve merkantilist sistemin ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları, suç ve ceza ilişkisinde de değişime yol açmıştır. Ticaret ve üretimin büyütülmeye çalışıldığı bu dönem, hem hammadde hem de işgücü ihtiyacını açığa çıkarmıştır. Hammaddeye ulaşmak için sömürgecilik yöntemleri kullanılırken, işgücü için yeni nüfus politikalarıyla birlikte serseri aylak yığınların ıslahı da önemli hale gelmiştir.

Bu dönem yoksul, serseri, ruh sağlığından yoksun insanları ıslah etme ve toplumdan soyutlama amacıyla ıslahevleri, çalışmaevleri (workhouses), kimsesizler evi gibi kapatılma mekânları kurulmuştur. Modern cezaevinin ilk örnekleri olarak kabul edilen bu kapatılma mekânları, suçluların ıslahı için ilham kaynağı olmuştur. Yani

bedenin ceza ile yıldırılması ana hedef olmaktan çıkması ve seyirlik unsurunun silinmesi, bedenin tutuklanması olgusunu yaratmıştır¹. İlk hapishaneler 16. yüzyılın ikinci yarısında ve 17. yüzyılın başlarında İngiltere’de, Hollanda’da ve bazı Kuzey Alman ve Baltık şehirlerinde ortaya çıkmıştır. “Bugünkü anlamda ilk cezaevi, 1595’te Amsterdam’da erkekler için yapılan cezaevidir. Kadınlar için ise ilk kez Spinnhaus’ta 1597’de cezaevi yapıldığı bilinmektedir.”² Bu cezaevlerinin kurulmasındaki temel güdü, iktidarların topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmediğini düşündüğü işsizlere, dilencilere, fahişelere, otoriteye itaatsizlere karşı aktif bir tutum alma arzudur. Bu tür insanların zorla çalıştırılarak ıslah edilmesi fikri, hapsedilmenin ortaya çıkmasının ardında yatan etmenlerden biridir.³ Yani modern hapishanelerin doğuşu, cezalandırma yöntemlerindeki değişimin ve yoksul, serseri, aylak yığınların ıslah edilmesi ihtiyacının kesişim noktasında açığa çıkmış ve hürriyeti bağlayıcı bir ceza olarak hapsedme ile hapiste çalıştırma olgusu, bir ve aynı sürecin parçası olarak tarih sahnesine adımını atmıştır.

Modern hapishaneler Avrupa’da kurulmakla birlikte dünyaya örnek olacak ilk modeller ABD’de ortaya çıkmıştır. ABD hapishane modellerinin temel farkı hapsedilmenin amacına ilişkindir. Amaç, suçun cezasının çektirilmesinden çok, suçlunun yeniden biçimlendirilmesi hedefidir. Burada iki model öne çıkmıştır: Pennsylvania Sistemi ve Auburn Sistemi. Pennsylvania modeli, hücre sistemini esas alır. Katı bir tecridin olduğu bu sistemde mahkûmlar tek kişilik hücrelerde kalmakta, diğer mahkûmlarla ilişki kurmalarına izin verilmezken sadece personelle ve nadiren de ziyaretçileriyle iletişim kurabilmektedirler. Hapiste yaptıkları işler de hücre sistemine uygun olarak tek başına yapabilecekleri terzilik, ayakkabı tamiri ve bakımı gibi işlerden seçilmiştir. Yoğun izolasyonla mahkûmların “tövbe” etmelerinin beklendiği bu sistem, uygulanmaya başlamasından iki yıl sonra mahkûmların ruh sağlığında problemlere yol açtığından esnetilerek mahkûmlara ortak çalışma olanakları sağlanmıştır. Çok az başarılı olan Pennsylvania sistemi, hapishanelerde ucuz emekle üretilen ürünlerin adil olmayan rekabete yol açtığı gerekçesiyle sendikalar tarafından da eleştirilmiştir. Önceki modelin olumsuzluklarını gidermeyi amaçlayan Auburn Sistemi ise ismini, mahkûmların bir arada kalması esasına göre

¹ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s. 40-42.

² Hilal Görkem, *Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Maliye Bakanlığı Yayınları, 2009, İstanbul, s.6

³ İlkey Savcı, *Cezaevi İşyurtlarında Çalışan Hükümlüler: Bir Alan Çalışması*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2004, s.8-10.

kurulmuş olan ve 1823'te açılan Auburn Cezaevi'ndeki uygulamalardan almıştır. Bu sistemde mahkûmlar bir arada kalacaklar, birlikte çalışacaklar ama temas etmeyecekler, sessiz yaşayacaklardır. Hücreleri dışındayken önlerine bakacaklar, sessiz yürüyecekler, çalışma sırasında birbirlerinin karşısına oturmayacaklardır. Bu nedenle bu modele sessiz sistem adı da verilmiştir. Kârlı bir fabrika üretim sistemiyle birlikte açılan Auburn Cezaevi, birkaç yıl içerisinde ağır bedensel çalışmanın yaşandığı, disiplinli ve mahkûmlara ödenen düşük ücretler nedeniyle kârlı bir endüstriyel cezaevi haline gelmiştir. Ancak birincil amaç hapishane günlük yaşamının disipline edilmesi ve çalışma da bunun en önemli aracı olduğundan, her zaman sadece kâr birincil planda olmamış, mahkûmu meşgul etmek için amaçsız (hatta ceza niteliğinde) işler de yaptırılmıştır: Bir yere taş ya da su taşıyıp sonra geri yerlerine getirmek gibi. Daha sonra Avrupa'yı da etkileyecek bu iki sistemde de izolasyon, çok çalışma, katı disiplin ve asgari yaşam ortaktır.⁴

Hapishanelerde atölyeler kurularak oluşturulan sistemin kökleri 1823 yılında Auburn Cezaevi'ne dayanmakla birlikte, mahpuslar ucuz işgücü olarak 1810'da Fransa'da ücret karşılığı çalıştırıldığı bilinmektedir. Hatta İngiltere'de, merkantilizmin etkisiyle, 17. ve 18. yüzyılda hükümdarlar, hapishaneleri gardiyanlara kiraya vermişlerdir. Kaldıkları süre boyunca yatacak yer, yiyecek ve kıyafet parası ödemek zorunda olan mahkûmlar, ucuz işgücü kaynaklarından biri olarak değerlendirilmiştir. 1718-1776 tarihleri arasında İngiltere'den 50 binin üzerinde mahkûm, gardiyanlar –mahkûm tüccarları– tarafından çiftliklerde, madenlerde çalıştırılmak üzere Kuzey Amerika ve Avustralya nakledilmiştir.⁵ Böylece tarihin en örgütlü mahkûm emeği kullanımlarından birisi, bu nakillerle gerçekleşen mahkûm ticaretiyle hayata geçirilmiştir.

Mahkûm emeğinin özel girişimciler tarafından kiralanması 19. yüzyılda da devam etmiştir. ABD'de mahkûm kiralama daha çok köleliğin kaldırılmasından sonra güney eyaletlerde uygulama alanı bulmuştur. Mahkûmlar özel veya devlet işletmesindeki hapishane atölyelerinde çalıştırıldığı gibi aynı zamanda, hatta çoğu kez, çiftliklerde, demiryollarında ve madenlerde çalıştırılmışlardır.⁶

1825'te 1000 dolar karşılığında mahkûmları kanal ve yol yapımında kullanmak üzere

⁴ İlkay Savcı, s.11-12.

⁵ Hilal Görkem, s.8-9

⁶ Hilal Görkem, s.11-12

özel bir girişimciye kiralayan ilk eyalet Kentucky olmuştur. Sonrasındaysa bu özel girişimci 250 hücrelik kendi özel hapishanesini de kurmuştur. 1844'te benzer bir anlaşma Louisiana eyaletinde imzalanmış, Baton Rouge State hapishanesi mahkûmları özel bir girişimciye yıllık 50.000 dolara kiralanmıştır.⁷

Öyle ki 1885'te ABD'de mahkûmların çalıştırılma oranı %90'ı bulmuştur. Aynı tarih itibariyle 13 eyalette mahkûm emeğini kiralamak üzere özel girişimcilerle sözleşmeler imzalanmıştır. Ancak bu ucuz emeğin nasıl istismar edildiğini ise 1877-1879 yılları arasında demiryolunda çalışmak üzere kiralanan mahkûmların ölüm oranları gözler önüne sermektedir: Kuzey Carolina'da %45, Arkansas'ta %25, Mississippi'de %16 olmuştur. 1800'lerin sonunda mahkûmların yaşam ve çalışma koşulları eleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde 1852'de özel girişimci inisiyatifiyle kurulup işletilen California'daki San Quentin cezaevi, kötü yönetim sonucunda ortaya çıkan skandallar sonrasında devlet kontrolüne bırakılmıştır. 1905'te Theodore Roosevelt federal projelerde mahkûm emeği kullanımını yasaklayan idari bir emir imzalamış, 1929 Ekonomik Bunalımı'nın etkisiyle de ABD Kongresi mahkûmların ürettiği ürünlerin ithalatını yasaklamış, 1935'te de üretilen malların açık piyasada satışına sınırlama getirmiştir. Hatta kriz yıllarında mahkûm emeği kullanılması yasaklanmıştır.⁸

19. yüzyılın sonundan itibaren hem ABD'deki gibi kötü uygulamalar hem de değişen ekonomik, sosyal dengeler nedeniyle dünyanın pek çok ülkesinde mahkûmlar, hapishane dahilindeki atölyelerde veya özel sektöre kiraya verildiklerinde, devletin kontrolü altında çalıştırılmaya başlanmıştır.⁹

İki dünya savaşı, tüm dünyayı etkisine alan ekonomik krizler ve tüm dünyadaki yoğun işsizlik nedeniyle mahkûm emeği, 1980'lere kadar, devletler tarafından kısıtlı olarak kullanılmıştır. Neoliberal politikaların 1970'lerin ikinci yarısında uygulanmaya başlaması ucuz işgücü olarak mahkûm emeğinin tekrar kullanımını gündeme getirmiştir. Sosyal güvenlik harcamalarının azaltılması ya da kamu iktisadi teşekküllerinde özelleştirilmesinde olduğu gibi, mahkûmların çalıştırılmasının amacı, hapishane maliyetlerinin düşürülmesi, devlete yükünün azaltılması olarak lanse edilmiştir. Böylece 1980'li yıllarda çeşitli hapishane hizmetlerinin özelleştirilmesiyle başlayan süreç, 1990'lı yıllarda hapishane işletmesinin özelleştirilmesini kapsayacak

⁷ Fatma Molla, *Yeni Liberal Dönüşüm Süreçlerinde Cezaevlerinin Değişen Rolü ve Mahkûm Emeği Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.75

⁸ Hilal Görkem, s.12-13

⁹ Fatma Molla, s.68

bir hal almıştır. Reagan döneminde başlayan hapisane özelleştirmeleri çok hızlı bir şekilde gelişmiş, 1999 itibarıyla ABD'deki özel hapisane sayısı 158'e ulaşmıştır. Aynı zamanda 1990'lı yıllarda İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Güney Afrika'da da özel hapisaneler kurulmuştur.¹⁰

2003 tarihli dünya cezaevi raporu 1990'lı yıllarda hapiste çalışmanın dünya örneklerine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Fransa'da çalışmaları zorunlu olmamakla birlikte mahkûmların %40'ı ücretli bir işte çalışmıştır. Çin'de 1990 verileriyle mahkûmların %10'u sağlık ve yaşlılık nedeniyle çalışmaya katılmazken, mesleki eğitimlere katılan kişi sayısı 561.000 kişidir. 1994 itibarıyla Rusya'da yaklaşık 600.000 kişi hapisanededir ve bunların yaklaşık 200.000'i "işsiz"dir. 1996'da Almanya'da mahkûmların %63,3'ü çalışmaktadır, 1991 verilerine göre bir mahkûmun cezaevi işletmecisine kârlılık katkısı yılda 9000 DM'dir. İspanya'da mahpusların %28,6'sı, Japonya'da ise %76,5'i çalıştırılmaktadır, Avustralya'da ise bu oran 1996 verileriyle %29,9'dur.¹¹

İskoçya'da mahkûmların %86,85'i çalıştırılmakta, bu işgücünün %59'u pazar için çalışmaktadır. 2000-2001 yıllarında hapisane işgücünün ürettiği ürünlerin satış değeri 4 milyon 382'bin sterlindir. Bu ürünlerin %55,1'ini ticari işletmeler alırken, Cezaevi Hizmet Kurumu'nun payı %44,72'dir.¹²

ABD ise 2001'de mahkûmların %7,1'i hapisane endüstrilerinde, %3,1'i tarım cezaevlerinde, %49,4'ü diğer işlerde çalıştırılmaktadır. Özel sektör tarafından işletilen hapisaneler mahkûmlara daha fazla ücret vermekle birlikte¹³ aynı zamanda ABD'nin bazı eyaletlerinde ise mahkûmlara çalışmaları karşılığında hiç ücret ödenmemektedir. Tüm mahkûmların çalışmaya zorlandığı, 100'den fazla hapisanenin ve 150.000'den fazla mahkûmun olduğu Teksas, ücret ödenmeyen eyaletlerden birisidir. Ödenen eyaletlerde ise ücret düzeyleri çok düşüktür. Federal düzeyde kabul edilen çalışma programlarına göre, yiyecek hizmetlerinde çalışan, boyacılık yapan, temel bakım hizmetlerini sunan, su tesisatçılığı gibi işlerde çalışan mahkûmlara verilen saatlik ücret, 12-40 cent arasındadır. Fabrikalara gönderilerek metal, mobilya, elektronik, tekstil ve grafik gibi alanlarda çalışan mahkûmlara da 23 cent - 1,5 dolar arasında

¹⁰ Yasemin Özdek, s.41-42

¹¹ İlkay Savcı, s.42-43

¹² Seriyeye Sezen, "İngiltere ve İskoçya Cezaevi Yönetimi Üzerine Gözlemler", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 35, Sayı 1, Mart 2002, s.212

¹³ İlkay Savcı, s.43

ücret ödenmektedir. Washington'da ortalama asgari ücretin saatte 4,90 dolar olduğu göz önüne alınırsa mahkûm emeğinin ucuzluğu, işletmeler açısından da kârlılığı daha iyi anlaşılır. Bu ucuz işgücünden hem devlet hem de özel sektör faydalanmaktadır. Örneğin Federal Hapishane İşletmesi Unicor, saatte 23 cente giyim, elektronik, mobilya, veri girişi ve hatta askeri mühimmat üretiminde çalıştırmaktadır. Aynı şekilde Victoria's Secret, TWA, Chevron gibi şirketler saatte 23 cente iç çamaşırı üretimi, telefonla kitap rezervasyonu, veri girişi yaptırmaktadır. Nike ise ayakkabı üretiminde çalıştırdığı mahkûmlara günde 1,20 dolar ödemektedir.¹⁴ 1983'te kurulmuş Corrections Corporation of America (CCA) ise 80.000 yatak kapasitesi ve 70'den fazla hapishanesiyle bugün ABD'de özel hapishanelerin lideri konumuna ulaşmıştır.¹⁵ New York Borsası'nda işlem gören CCA'nın hisse değeri 1997 itibariyle yaklaşık 3,5 milyar dolardır.¹⁶ 2012'de şirketin geliri ise 1.7 milyar doları aşmıştır.¹⁷ Hapishane nüfusunun artışı kâr olarak gören CCA'nın başını çektiği cezaevi şirketleri, eyalet yasama meclislerini etki altına almaya çalışmaktalar, sert ve uzun süreli hapsi hedefleyen ceza politikalarını hayata geçirmek için özel bir uğraş vermektedirler. Hatta "iki farklı CCA görevlisi sert mahkûmiyet yasalarını tavsiye eden güçlü bir komisyon olan Ceza Adaleti Çalışma Kolu'nun eş başkanlığını yapmışlardır."¹⁸

Tüm bu veriler ve gelişmeler ister ıslah etme, meslek ve sanat öğretme, ister özel hapishane işletmeleri gibi kar amaçlı olsun, maphusların çalıştırılması eğiliminin son 40 yıldır arttığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde hapiste çalışma

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren İslam hukukunu esas alarak, şer'i ve örfi ceza hukukunu uygulamıştır. İslam hukukunda "ukubat" adı altında toplanan, Kuran'da miktarı belirtilmiş şer'i cezalar ile Kuran'da tanımlanmamış ve ceza miktarı devlet başkanı tarafından belirlenen tazir cezalar yer aldığından hapsedme klasik Osmanlı döneminde bir ceza olarak kullanılmamıştır ve bu dönemde hapiste çalışmadan da

¹⁴ Yasemin Özdek, "Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 33, Sayı 4, Aralık 2000, s.40-41

¹⁵ <https://www.cca.com/who-we-are>

¹⁶ Hilal Görkem, s.71

¹⁷

<http://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1070985/000119312512081122/d231839d10k.htm>

¹⁸ Hilal Görkem, s.72

söz edilemez. Ancak ne zaman ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği konusunda yeterli bilgi olmamasına rağmen XVI. yüzyılın ortalarından itibaren kürek cezasının verildiği görülmektedir. Osmanlı donanmasının büyümesi ve artan deniz savaşları mürettebat ihtiyacını artırmış, gönüllü çalışacak yeterli elamanın bulunmadığı zamanlarda, avarız vergisi (zorunlu çalışma) yöntemiyle tebaadan insanlar, harp esirleri ve köleler (forsa), bunlar da yetmediği zaman suçlular kullanılmıştır.¹⁹ Tazir cezalar kapsamında yer alan kürek cezalarının tespit ve takdirini, Divan-ı Hümayunda, padişah adına kadıasker yapmıştır.²⁰ Kürek cezası verilen suçların bazıları şunlardır: zulüm, gasp, hırsızlık, zimmet, kumar, irtidat, mahkûmun firarına yardımcı olmak, içki ve sarhoşluk, yağma, eşkıyalık, resmi evrakta sahtecilik, kalpazanlık, casusluk.²¹

Osmanlı'daki batılılaşma hareketleri, ceza ve infaz sisteminde de köklü değişikliğe sebep olmuştur. Osmanlı ceza ve infaz sisteminde kişinin dini kimliği önemli ayrımlar oluşturmaktaydı, 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrasında din farklılığı gözetmeksizin tüm vatandaşlar "Osmanlı Vatandaşı" kabul edilmiştir. 1840 ve 1858'de vatandaş eksenli yeni Ceza Kanunnameleri hazırlanmıştır. Ceza standardizasyonu yapan bu kanunnameler, infaz sisteminde hapisanelerin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Kanunnameye suçlar "cinayet, cünha ve kabahat" olmak üzere üç başlıkta toplamıştır.²² Cinayet için öngörülen cezalar: İdam, teşhirli ömür boyu veya teşhirli geçici kürek cezası (zorla çalıştırma), ömür boyu veya geçici kalabentlik, ömür boyu sürgün, ömür boyu rütbe ve memuriyetin ve medeni hakların yitirilmesidir. Cünhada ıslah edici, kabahatler de ise uyarıcı cezalar öngörülmüştür.²³ Bu kanunname, kürek cezasını sadece donanma ihtiyacını karşılamak için verilen bir ceza olarak tanımlamamış, ağır hizmetler (taş taşımak, toprak kazmak vs.) dahil hapiste çalıştırılan tüm mahkûmları "kürek cezalılar namı," altında toplamıştır.²⁴ Ayrıca 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 34. Maddesi'nde, "mahkûmların, devletçe tayin olunan usul ve nizama ve hallerine göre ve kendilerinin istidadı olan münasip işler ile

¹⁹ Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş*, Mimoza Yay., Konya 2008, s. 222

²⁰ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı : XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, TTK. Yay., Ankara 1992, s.213

²¹ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı : XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, TTK. Yay., Ankara 1992, s.217

²² Mehmet Gayretli, "1858 Osmanlı Ceza Kanununun Kaynağı Üzerindeki Tartışmalar ve Bu Kanuna Ait Bir Taslak Metnin Bir Kısmıyla İlgili Değerlendirmeler", s.4, <http://www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli-2.pdf>

²³ Shahriyar Yusif, "1858 Ceza Kanunnamesi", s.5, https://www.academia.edu/7517514/1858_Osmanlı%20Ceza_Kanunnamesi

²⁴ Ahmet Çiçen, II. Meşrutiyet Dönemi Cezaevi İslahatı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.86

işğal olacaklarını ücretlerinin yarısının kendilerine ödeneceğini yarısının da emanet sandıklarına konulacağı,²⁵ tanımlanmıştır. Kanunnamenin bu haliyle Osmanlı'da hapiste çalışmanın kurumsallaşmasının ilk hukuki metinlerinden birini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

1880'de ise hapishanelerin işleyişini düzenleyen, Memalik-i Mahrusa-yı Şahanede Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dahiliyelerine Dair Nizamname Layihası çıkarılmıştır. "Nizamnamede, her kaza, liva ve vilayet merkezinde birer tevkifhane ve hapishane bulunacağı; kaza hapishanelerinin, kabahat ve cünhadan dolayı, üç aya kadar mahkûm olanlara; vilayet hapishanelerinin ise, üç seneye kadar hapis cezası ile mahkûm olanlara ait olduğu belirtilmiştir. Beş seneden fazla ceza almış olan kürek mahkûmlarının, memleketin belirli yerlerinde inşa edilecek umumi hapishanelerde bulundurulacağı ve bu hapishanelerin, kürek cezasına mahkûm olanlara ait olacağı belirtilmiştir."²⁶ Nizamname görevlendirilecek personel ve görev tanımları da yapmıştır. "Hapishanelerde ve tevkifhanelerde icabına göre ve Adliye Nezareti'nin tayin edeceği bir müdür ve bir başkatip ve lüzumu kadar katip ve başgardiyan ve icabı kadar gardiyan, tabip, çamaşırcı ve ihtiyaç dahilinde hastane hademesi ve her hapishane için bir işçi ve bir imam ve kadınlara mahsus dairede, kadın gardiyan"²⁷ görevlendirileceği tanımlanmıştır. Nizamnamede hapishane müdürünün görevleri arasında, "b) Mahkûmlardan hapishane hizmetinde kullanılabilecek olanlarının, kanun ve nizamlara uygun olarak tayini (...), c) Sanayi kollarında ve hapishane hizmetinde çalıştırılacak mahkûmların belirlenmesi,"²⁸ de yer almaktadır. "Ustalar ise, hapishaneler dahilinde tesis olunacak sanayi'i, mahkûmlara öğretmek vazifesiyle mükelleftirler. Mahkûmun, çeşitli sanayi faaliyetlerine, kabiliyetleri ve istekleri dahilinde taksimi, ustaların vazifesidir."²⁹ Nizamname her mahkûmun çalışmak zorunda olduğu bir hapishane modeli öngörmekte ve yeni iş kollarının açılmasını hedeflemektedir. "Çalışmak istemeyen mahkûmlar, yirmi dört saatten bir haftaya kadar teneffüse çıkarılmaktan mahrum bırakılacak ve tekrarı halinde cezaları artırılabilecektir."³⁰ Nizamnamenin ilk uygulaması İstanbul Umumi Hapishane'de hayata geçirilerek terzihane, kundurahane, marangozhane açılmış ve

²⁵ Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş*, Mimoza Yay., Konya 2008, s. 245

²⁶ Ahmet Çiçen, s.36

²⁷ Ahmet Çiçen, s.35

²⁸ Ahmet Çiçen, s.55.

²⁹ Ahmet Çiçen, s.61.

³⁰ Ahmet Çiçen, s.110.

üretime başlanmıştır.³¹

1910'da Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti mahkûmların çalıştırılma koşullarını, adli ve mülki idarenin sorumluluklarını belirlediği bir talimname yayınlayarak merkez ve taşra hapishanelerine göndermiştir. Talimname mahkûmların hapishaneye ait hizmetlerde, hapishane idaresine ait işlerde veya dışarıdan özel sipariş işlerinde çalıştığı tespitini yaparak, hapishane müdürüne, gardiyana hatta hapishanenin bulunduğu bölgenin belediye ve orman idaresine de yeni sorumluluklar yüklemiş ve mahkûmların hapishane dahilinde veya dışarıda yapacağı işleri de tanımlamıştır:

“Hizmet ve imalatın tanzimi ve idamesi hususu, hapishane müdürünün vazifesinden olup; hizmet ve imalat esnasında, mahkûmların firarlarına meydan vermemek ve yapılan işin düzgünce yerine getirilmesi vazifesi de gardiyanlara aittir. Hapishane dışındaki hizmet ve imalatta, gardiyanların yeterli gelmemesi halinde, jandarma görevlendirilebilmektedir. Memurlar tarafından, hapishane dışındaki işlerde, mahkûmun firar etmelerini önlemek için gerekli tedbir ve özen gösterilmesi gerekmektedir. Hapishane müdürlerinin, mahkûmlara iş bulmak hususunda adliye memuruyla birlikte; mülkiye, inşaat işleri, orman memurları ve belediye dairelerine müracaat etmesi istenilmiş ve sözü edilen memurların, hapishane müdürüne zorluk çıkarmamaya ve kolaylıklar göstermeye mecbur oldukları belirtilmiştir.

“(…) Mahkûmlara hapishane dahilinde bezelye, fasulye, nohut gibi hububatı ayıklamak, mukavvadan kutu vesaire yapmak, iplik eğirmek, bez, halı, kilim dokumak, makaralara iplik ve ipek sarmak, kuş tüyleri bulmak, sepet ve ağzı geniş kap ve süpürge imal etmek, yün, beygir kılı, saz ve diğer, fitil, fırça ve silgi gibi şeyler yapmak, söğüt dalları soymak, tütün yaprakları seçmek ve istif etmek vb. işlerin gördürülebileceği; kadın mahkûmların ise, koğuş dahilinde çorap örmek, dikiş dikmek, elbise ve yatak takımları tamir etmek, havlu, gömlek ve yatak örtülerine marka ve numara koymak, bez dokumak, halı ve kilim imal etmek gibi işler ile iştigal ettirilmesine müsaade edilmiştir. (...) Koğuş veya hapishane dışında, mahkûmlara; odun yarmak, kömür parçalamak, taş kırmak, maden ayıklamak gibi işler de gördürülebilir. Ancak hapishane müdürleri, mahkûmlara, hapishane dahilinde iş gördürmeyi hapishane dışında çalıştırmaya tercih etmelidir. (...) Nitekim, Şose inşası ve bazı adi orman ve bina işlerinin dahi, dışarı işlerden faydalı olduğu ve resmi

³¹ Ömer Şen, *Osmanlı'da Mahkûm Olmak Avrupalılaştırma Sürecinde Hapishaneler*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s.58

daireler ile belediyeye ait işlerin başka hususi işlere tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

“(…) Mahkûmun fabrikalarda istihdamı yasaktır ve mahkûmlar için, iş aramak maksadıyla gazeteler ve başka yayın organlarına, ilan verilmesi caiz değildir. Hususi kişilere ait dışarıda yapılan işlerde, fakir ahali ile rekabet etmekten sakınılması gerektiği, hapishanelere iş siparişi veren şahıslar ile de mukavelename yapılmasının gerekli olduğu bildirilmiştir.”³²

Talimatname mahkûmları üç sınıfa ayırmakta ve gündelikleri de bu üçlü yapıya göre belirlemekte. Hapishaneye giren her mahkûm altı ay boyunca üçüncü sınıftan sayılmakta, diğerlerinin sıfılandırılması ise hapishane müdürü tarafından mahkûmun iyi hali, itaatkar oluşu, çalışma durumu, gayreti, tavır ve davranışları, arkadaşlarıyla ilişkileri değerlendirilerek belirlenmektedir. Mahkûmun gündelikleri, günlük kazançlarının dörtte birini geçemeyecek şekilde ve azami sınırı üçüncü sınıf mahkûmlar için 20 ve ikinci sınıf mahkûmlar için 40 ve birinci sınıf mahkûmlar için 60 para olarak belirlenmiştir. Ayrıca hapishane müdürünün uygun görmesi ve hapishane komisyonu kararıyla iyi hali olan yararlı mahkûmlara 3,50 kuruşa kadar gündelik verilmesi de öngörülmüştür. Yine elde edilen kârdan alet ve edevat, hammadde vb. şeyler alındıktan sonra eğer fazlası kalırsa mahkûmlara haftada üç defaya kadar sıcak yemek pişirilebileceği belirlenmesi yapılmıştır. Talimname hastalıklı, zayıf ve toplumda saygın bir yere sahip mahkûmlar ile hapishane idaresine uygun bir meblağ para verecek mahkûmların çalıştırılmaması kararını hapishane müdürüne vermiştir. Tutuklular ile hükümlülerin bir arada çalıştırılmaması, mahkûmların çalışma alanlarının kabiliyetleri, sağlık ve zeka durumları göz önüne alınarak yapılması, her mahkûmun yapacağı iş miktarının gücüne, gayretine ve devamlı çalışacağı düşünülerek belirlenmesi gerektiği hususları da talimnamede yer almıştır. Talimname çalışmaktan kaçmak isteyen mahkûmlara teneffüse çıkma, başkalarıyla görüşme, haberleşme, dışarıdan kendilerine verilecek eşyayı vermeme gibi cezaların yanında bu mahkûmlara icabında yalnız su ve ekme verilmesini hatta bazı hallerde ekmeğin miktarının da iki yüz dirheme kadar azaltılabileceğini öngörmektedir. Ayrıca mahkûmların hapishaneye ait iş olmaması durumunda emlak daireleri ve belediyeye ait işlerde ücretsiz çalışmalarının zorunlu olduğu belirtilmiştir. 1912 tarihli bir belgede Dahiliye Nezareti, İnşaat-ı nafia, belediye ve hapishane

³² Ahmet Çiçen, s.111-112.

imalathanesinde çalışmak istemeyen Denizli Hapishanesinde bulunan mahkûmların, yevmiye ekmeklerinin kesilmesi ve bakkaldan eşya almalarının yasaklanarak çalışmaya zorlanmasının münasip olacağını bildirilmiştir.³³

Müstakil bir hapishane binasının mevcut olmadığı, bir binanın bodrum katının ya da hükümet konaklarının birkaç odasının hapishane olarak kullanıldığı bir gerçeğe, kanunname, nizamname ya da talimatnamede yazılanlar mahkûmların ıslahı, hapishanede çeşitli sanayi dallarında çalışarak üretime katkı sağlamaları, bir meslek ve sanat öğrenmeleri pek mümkün olmamıştır. Ancak Avrupa devletlerinin baskısı sonucu bazı illerde yeni hapishaneler yapılmış ve yeni personel alımı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde “Avrupa’dan örnek alınarak yapılmak istenen hapishane ıslahatında mahkûmların çalıştırılmaları esastı ve derhal başıboş durumda olan mahkûmların günlük hayatlarının belli esaslara göre düzenlemesi gerekmekte idi. Bu durum 1916 tarihli nizamname ile düzenlenmiş ve hapishane dahilinde günlük hayat, 3 sekiz üzerine inşa edilmiştir. Bu dilimler, 8 saat çalışma, 8 saat istirahat ve 8 saat uyku olarak belirlenmiştir.”³⁴

Mahkûmların çalışma koşullarını ayrıntılı bir şekilde tekrar düzenleyen 1916 tarihli nizamname göre mahkûmlar günde yedi saat, kürek cezası mahkûmları ise dokuz saat çalışmak zorundadır. Çalışma süreleri iklime göre planlanmış, mahkûmların dini ve resmi günlerde çalıştırılması yasaklanmış, gayrimüslim mahkûmların da aynı haktan yararlanması sağlanmıştır. Kürek cezası almış mahkûmlar dörtlü bir sınıflandırmayla çalıştırılması hedeflenmiştir. Mahkûm önce hücrede çalışır ve bu sınıfa “hücre sınıfı” denilir. Altı aydan sonra iyi halinin onaylanması durumunda imalathane ve atölyede çalışabilir ve bunlara da “umumi sınıf” denilir. İyi hali devam eden ve cezasının üçte birini de yatmış olan mahkûm ise hapishane dahili işlerde –hapishanenin temizliği, kiler işleri vb.– veya hapishane dışı tarım işlerinde çalışabilir ve bu sınıfa “müterakki sınıf” denilir. Son sınıftaki mahkûmlar ise hapishane müdürünün talebi ve hapishane komisyonunun onayıyla dışarıda, kamu yararına işlerde çalışabilir, bunlara da “serbest çalıştırılan sınıf” denilir. Daha önceki talimatnameye benzer şekilde iyi hal göstermeyen mahkûmlara cezalar verilmesi ve daha ağır işlerde çalıştırılması hedeflenmiştir.³⁵

³³ Ahmet Çiçen, s.112-115.

³⁴ Ahmet Çiçen, s.100.

³⁵ Ahmet Çiçen, s.115.

1911-1912 tarihli Dahiliye Nazırlığı veya Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti yazışmalarında İstanbul, Denizli, Sinop, Aydın, Konya ve Edirne’de hapishane işletmelerinin kurulup mahkûmların çalıştırıldığı görülmektedir. Hatta 1914’te Sinop Hapishane-i Umumisi Müdüriyeti’nin hapishaneler nizamnamesinin uygulanıp mahkûmların çalıştırılıp çalıştırılmadığına ilişkin Hapishaneler Müdüriyeti’nin sorduğu soruya verdiği cevap ilginçtir: “İmalathanede çalıştırılmak üzere, hapishanece bir sermaye mevcut olmadığından, mahkûmlar kendi sermayeleriyle, malzeme tedariki suretiyle vücuda getirdikleri sanayi ürünlerini, müşteri çıktıkça bizzat kendileri satarak elde ettikleri parayı, kereste, malzeme ve yiyecek, içecek, elbise gibi ihtiyaçlarına sarf ettikleri belirtilmiştir.”³⁶

Kendilerine “Onbeşler Konseyi” adını veren bir grup bilim insanı 1920’lerin İstanbul’unda gözlem ve görüşmelere dayalı bir araştırma yapmıştır. İstanbul’u sosyolojik olarak inceleyen bu çalışmanın hapishane bölümünü Charles Trowbridge Riggs yazmıştır.³⁷ Riggs’in gözlemlerine göre çok az atölye vardır ve daha çok meslek erbabı olan mahkûmlar çalıştırılmaktadır. Bu atölyelerde mangal imalatı, marangozluk, kundura ve terzilik işleri yapılmaktadır. Riggs, yetkililerin mahkûmların altı saate kadar çalışmasına izin verildiğini söylenmesine rağmen, mahkûmların atölyelerde en fazla üç saat kadar çalışmalarına izin verildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda hapishanelerde ıslah çalışmalarından söz edilirken mahkûmların atölyelerde çalıştırılmalarına değinildiğini, özellikle ağır mahkûmiyetler için “ağır işe mahkûm” denildiğini aktaran Riggs, hapishanelerde ise mahkûmların çalıştırılabileceği ağır iş anlamına gelecek bir çalışma alanı olmadığını ifade etmektedir.³⁸

Tüm bu veriler ışığında, Tanzimat Fermanı sonrasında Osmanlı’da mahkûmların çalıştırılmasının esas alındığı bir hapishane ıslahatının başladığını, yayınlanan kanunname, nizamname ve talimatnamelerle hapiste çalışmanın hukuki altyapısının oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Yani Osmanlı’nın son 60 yılında hukuki olarak bir hapiste çalışma olgusundan bahsetmek mümkündür. Ancak Osmanlı’nın içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durum ile hapishanelerin fiziki şartları nedeniyle yapılan düzenlemelerin çoğu hayata geçirilememiştir. Aynı zamanda

³⁶ Ahmet Çiçen, s.124.

³⁷ Charles Trowbridge Riggs, “Yetişkinlerde Suç”, “İstanbul 1920” içinde, J. R. Johnson (ed.), 1. Basım; İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları, 1995

³⁸ İlkay Savcı, s.92

mahkûmların hangi hapishanelerde çalıştırıldığı, toplam kaç mahkûm istihdam edildiği, öngörülen gündeliklerin verilip verilmediği, hangi iş kollarında ne kadar iş yapıldığı bilgilerinin yer aldığı raporlama da yapılmamıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde hapiste çalışma

Cumhuriyete giden Türkiye'de mahkumların çalıştırılmasıyla ilgili ilk düzenlemeler, erkek nüfusunun savaşlar nedeniyle azaldığı, eli silah tutanların da askere alındığı bir dönemde açığa çıkan işgücünü karşılamak amacıyla yapılmıştır. 26 Nisan 1922 tarihli 1525 sayılı kararnamede, meslekleri çiftçilik olan ya da ekecek arazisi olan cinayete mahkum kişilerin ceza süresinin bitimine üç ay kalmış olanlarının serbest bırakılmasına, diğerlerinin de tarım mevsiminde bir ayı aşmayacak şekilde sağlam teminata bağlanarak savcılarca salıverilmesine yer verilmiştir. Hasat mevsimi yaklaşırken uygulamanın kapsamı 21 Haziran 1922 tarihli 1631 sayılı kararnameyle genişletilmiştir. "Cinayetten mahkum olanlardan esas mesleği tarımcılık olan ve ekili arazisi bulunan kişilerin hasat zamanı üç ay süreyle geçici olarak salıverilmeleri," kararlaştırılmıştır.³⁹

Mustafa Kemal'in 1 Mart 1923'de TBMM'nin 4. yasama yılı açılışında yaptığı konuşmada, "Kişisel özgürlüğü kaldırılan vatan evladının ceza süresi sonunda topluma yararlı olacak bir eleman olarak yetiştirilmesi gereğinin sağlanması için, (...) 1923 yılında çağın gereklerine uygun bir genel cezaevi ile beş liva ve 28 ilçe cezaevinin inşası kararlaştırılmış ve gelecek yılın bütçesine ödenek konmuştur,"⁴⁰ demesine rağmen cumhuriyetin ilk yıllarında hapishanelere ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmamış, 1 Temmuz 1926'da 765 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, Osmanlı Devleti'nin kanunname ve nizamnameleri uygulanmaya devam etmiştir. 765 sayılı TCK, çokça değişikliğe uğramış olmasına rağmen 1 Haziran 2005 tarihinde tüm ek değişiklikleriyle birlikte yürürlükten kalkıncaya kadar, 13. Maddesiyle hapiste çalışmanın da temel kanunu olmuştur.

13. Madde'ye göre ağır hapis cezasına çarptırılanlar, üç devrede cezalarını çekerler. Birinci devrelerinde (cezanın onda biri) iyi hal gösterenler, "çalışmanın mecbur tutulduğu" ikinci ve üçüncü devrelere geçerler. İkinci devre, birinci devre

³⁹ Erol Çatma, *Zonguldak Madenlerinde Hükümlü İşçiler*, KESK Maden-Sen Zonguldak Şubesi Yayınları, Kasım 1996, s.2-3

⁴⁰ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d4yy.htm (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2016)

düşüldükten sonra kalan cezanın yarısıdır. “Mahkum ikinci devrede çalışma teşkilatı olan cezaevlerinde çalışmaya mecbur tutulur.”⁴¹ Bu devrede de iyi hal gösterenler üçüncü devreye geçerler. “Üçüncü devre geri kalan müddettir. Bu devrede bulunan mahkum iş esası üzerine kurulmuş olan ceza evlerinde çalıştırılır. (...) Üçüncü devreye geçmek hakkını kazanan mahkumlardan, Adliye Vekaleti, ziraat, deniz avcılığı; yol, inşaat, maden ve orman gibi iş sahalarında çalışma ekipleri teşkil edebilir.”⁴²

TCK'nın bu maddesi mahkumların madenlerde, yol inşaatlarında, tarım cezaevlerinde çalışmasının yolunu açmış, 1929'da ceza ve tutukevlerinin idaresinin İçişleri Bakanlığı'ndan Adalet Bakanlığı'na devri ise yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. 14 Haziran 1930'da 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin Sureti İdaresi Hakkındaki Kanun yayınlanmıştır. Bu kanunun 3. Maddesindeki, “Adliye Vekaletince gösterilecek lüzum üzerine hapishanelerde işyurtları tesisi için Hükümetçe bütçeye lüzumu kadar tahsisat konulur” ibaresiyle de bugünkü İşyurtları Kurumu'nun hukuki temelleri atılmıştır.

1936'da dönemin Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun açıkladığı yeni infaz sistemiyle, “İş Esası Üzerine Kurulu Cezaevleri”nin temeli atılmıştır.⁴³ Bu sistemde hapis ve ağır hapis cezası almış mahkumlar, cezalarını dört devre halinde çekeceklerdir. Birinci devre, cezanın yirmide biridir –bu süre bir aydan aşağı, altı aydan yukarı olamaz– ve mahkum geceli gündüzlü hücrede kalacaktır. İkinci devre, tutukluluk ile birinci devre çıktıktan sonra geri kalan sürenin altıda biridir ve mahkum geceleri hücrede kalacak, gündüzleri diğer hükümlülerle beraber bulunacaktır. Bu devrelerde iyi halli olanlar iş esasına göre kurulmuş “Yeni Cezaevleri”ne gönderilirler. Üçüncü devre, ilk iki devre süresi çıktıktan sonra geriye kalan mahkumiyet süresinin üçte biridir ve mahkumlar gece ve gündüz diğer hükümlülerle birlikte bulunurlar. “Üçüncü devrede üç günlük çalışma günü dört günlük mahkumiyete ve inşaat, yol ve maden cezaevlerinde bulunanların bir çalışma günleri iki günlük mahkumiyete karşılık hesap edilecektir. (...) Dördüncü devreye geçen hükümlünün bir çalışma günü iki mahkumiyet günü olarak sayılacaktır.”⁴⁴

⁴¹ Erol Çatma, s.24

⁴² <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/765.htm> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2016)

⁴³ Ali Sipahi, “İmralı Cezaevi'nin Tarihi”, Toplum ve Kuram, Sayı 8, Bahar 2013, s.113

⁴⁴ İbrahim Saffet Omay, *Cezaevi (İş Esası Üzerine Kurulu)*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1947, s.14

Mahkumlara hem iş koluna göre değişen gündelikler ödenen hem de çalışarak daha çabuk çıkma olanağı yaratan bu “Yeni Cezaevleri”ne girmek için ise ilk iki devrede sadece iyi halli olmak yetmemektedir. Çalışabilir yaşta olmak, devletin şahsiyetine karşı bir suçtan veya (tüm vatandaşlara zorunlu çalışmayı getiren) Milli Koruma Kanuna muhalefetten ceza almamak da gereklidir.

1937’den itibaren açılan “iş esası üzerine kurulu cezaevleri” ve buralarda yapılan işler şöyledir:

- “1- Matbaacılık, marangozluk, terzilik ve kunduracılıkla meşgul Ankara yeni cezaevi,
- 2- Halıcılıkla meşgul Isparta yeni cezaevi,
- 3- Ziraatla meşgul Dalaman yeni cezaevi,
- 4- İnşaat işleri ve bilhassa cezaevleri inşaatı ile meşgul ve seyyar bir halde inşaat yeni cezaevi,
- 5- Kömür ocaklarında hükümlü çalıştıran Zonguldak yeni cezaevi,
- 6- Linyit madenlerinde hükümlü çalıştıran Değirmisaz yeni cezaevi,
- 7- Kükürt madenlerinde hükümlü çalıştıran Keçiörlü yeni cezaevi,
- 8- Bakır madenlerinde hükümlü çalıştıran Erganimadeni yeni cezaevi,
- 9- Dokuma sanayiinde hükümlü çalıştıran Malatya yeni cezaevi,
- 10- Demir ve çelik fabrikalarında hükümlü çalıştıran Karabük yeni cezaevi,
- 11- Kömür madenlerinde hükümlü çalıştıran Tunçbilek yeni cezaevi,
- 12- Bez fabrikasında hükümlü kadınları çalıştıran Kayseri yeni cezaevi,
- 13- Kömür işlerinde hükümlü çalıştıran Soma yeni cezaevi,
- 14- Çimento fabrikasında hükümlü çalıştıran Sivas yeni cezaevi,
- 15- Muhtelif ziraat işleri ve soğancılık, balıkçılık, bağcılık, dokumacılık, kunduracılık, çorapçılık, terzilik, marangozluk, tavukçuluk, koyunculuk, arıcılık, sebzeçilik, çiçekçilik, demircilik, vesaire mütenevvi işlerle meşgul İmralı yeni cezaevi; ceman onbeş tanedir.

Ayrıca Ankarada; muhtelif san’at şubelerinde hükümlü çocukları çalıştıran bir çocuk

islahevi vardır.”⁴⁵

Hapishane listesinde de görüldüğü üzere iş esası üzerine kurulu bu yeni hapishaneler, çoğunlukla kamu iktisadi teşekküllerinin işgücü ihtiyacını karşılamışlardır. Elbette mahkumlar, Milli Koruma Kanunu ile zorla çalıştırılan bölge insanlarına göre, disiplinsiz olup “eski” hapishanelerine gönderildikleri takdirde kazandıkları gün ve paradan olma tehdidi nedeniyle, çok daha çalışkandırlar. İş esası üzerine kurulu hapishaneler içerisinde döneminde kamuoyunda olumlu/olumsuz tartışmalarla ikisi öne çıkmıştır: İmralı ve Zonguldak yeni cezaevleri.

Zonguldak bölgesindeki maden ocaklarında mahkumların çalışmaya başlaması, 23 Ağustos 1937’de Adliye Vekaleti’nden İktisat Vekaleti’ne gönderilen, “Zonguldak maden müdürlüğünün mahkum amelenin teknik işleriyle alakalandırılmasının faydalı görüldüğü arz olunur,” yazısı ile olur. Ancak bölge açısından mahkumların çalıştırılması yeni değildir, çünkü 1865’ten itibaren mahkumlar havzanın ilk daimi kazmacıları olmuştur. Zonguldak çevresinin köylülerinden oluşan ve işe geliş gidişleri istikrarsız olan serbest işçilere nazaran daha garantili işgücünü oluşturan mahkumlar, 1937-1950 arasında hem yeraltı hem de yerüstü işlerinde çalışmışlardır. Zonguldak havzasındaki madenlerde çalışan mahpuslarla ilgili tek çalışmayı kaleme almış Erol Çatma, mahkumların ilk yıllarda iş kazası ve hastalık yönünden ağır bedeller ödemiş olmakla birlikte, ücret ve sosyal haklar bakımından diğer işçilerle eşit haklara sahip olmaları nedeniyle yaptıkları işten hoşnut olduklarını ifade eder. (Ancak 1949’da Zonguldak ve Karabük’te 15 bin kadar mahkumun çalıştırıldığını belirten Savcı, ücret konusunda Çatma’dan farklı olarak, mahkumların özgür işçilere göre sembolik ücretlerle çalıştırıldığı için verimin düştüğünün, prim şeklinde özendiricilerin kullanılması gerektiğinin resmi raporlarda kaydedildiğini belirtmektedir⁴⁶.) Hapishane müdürü ve işveren arasında yapılan “Takım Anlaşması” ile çalışan mahkum işçiler, hastalık ve iş kazası durumunda diğer “özgür” işçilerle aynı hizmetten faydalanmakta, istirahat süresinde aynı yardımı almaktadır. Aynı zamanda istirahat günleri, ocakta çalışıyormuş gibi, bir gün, iki gün sayılmaktadır. Aldıkları ücret ise diğer işçilerin 9/10’u kadardır, diğer işçilerin aldığı ücretten %10’luk üç öğün yemek ücreti kesilmektedir. Bu ücretin %20’si ihtiyaçlarını karşılamaları için kendilerine verilmekte, geri kalanı hapishane müdürü tarafından bloke edilip cezalarının bittiği

⁴⁵ İbrahim Saffet Omay, s.26-27

⁴⁶ İlkey Savcı, s.94

gün topluca ödenmektedir. Mahkumları diğer işçilerden ayıran fark, giydikleri iki renkli elbise ile vardiya dışındaki saatlerini hapishanede geçirmek zorunda olmalarıdır. Havzada mahkumların çalıştırılması 1944'te kademeli olarak yerüstü işlerine kaydırılmış, 1950'ye doğru sayı azalmış, 1950'de çıkan genel af sonrasında mahkumların madenlerde çalışması son bulmuştur.⁴⁷

İmralı Adası Yeni Cezaevinin hikâyesi, İstanbul ve Bursa hapishanelerinden seçilmiş 50 kişilik kafilenin Kasım 1935'te İmralı Adası'na getirilip manastır binasına yerleştirilmesi ve mahkumların ilk iş olarak soğan ekmesiyle başlamıştır. Adanın mahkum nüfusu hızla artmış, 1936 sonunda 200'e, 1941'e gelindiğindeyse 900'e ulaşmış, "iş esası üzerine kurulu cezaevleri"nin en gözdesi olmuştur. Bunun sebebi İmralı hapishanesi, Zonguldak ve diğer yeni hapishanelerden farklı olarak, genç cumhuriyetin yeni infaz rejiminin ışıltılı vitrin ürünü olarak sunulmasından kaynaklanmıştır. İmralı Cezaevi'nin tarihini kaleme alan Ali Sipahi'ye göre bu dönem, İmralı üzerine yazmayan gazeteci, adaya gitmeyen Adalet Bakanı, gezi düzenlemeyen hukuk öğrencisi kalmamıştır. Hatta birçok uluslararası konuk da ada hapishanesini gezmiştir. Mahkumlar adada serbest olmakla birlikte, burası da diğer "yeni cezaevleri" gibi disiplinli bir çalışma kampıdır. Kalkma saati 5:30'dur, 6:00'da kahvaltı, 7:00'de idman, 8 saatlik çalışma, dinlenme molaları, akşam yemeğinden sonra tarih ve ahlak dersleri ve saat 21:00'de herkes yatağına çekilir. Yapılan işler soğan üretimi, balıkçılık, bağcılık, sebzeçilik, çiçekçilik, tavukçuluk, koyun yetiştiriciliği, arıcılık, kunduracılık, terzilik, marangozluk, demircilik ve dokumacılıktır. Dokuma atölyesinin ürünlerinin –çorap, çarşaf, fanila, gömlek, masa örtüsü, peçete, havlu vb.– ve diğer üretimlerin satışı için İstanbul Eminönü'nde bir ofisi dahi vardır İmralı hapishanesinin. Burası sadece üretilen ürünlerle değil, aynı zamanda yeni rejimin "ıslah" çalışmalarının da sahnesi gibidir. Adada kütüphane, sinema salonu, futbol sahası, hatta tenis kortu vardır. Eğlence faaliyetleri için de mahkum bandosu ve saz fasıl heyeti. Ayrıca mahkumlar sadece adada üretim faaliyeti yapmıyor, satış yapmak, balık tutmak, eğitim ya da aile ziyaretleri için adadan dışarı da çıkabiliyorlardır. Ancak bu şartlara rağmen, devre modeli infaz rejiminin sıkıca uygulandığı dönemde, 1947'ye kadar geçen 12 yılda toplam 19 firar yaşanmıştır. Bu 12 yılda adada 4889 kişi kalmış, disiplin suçları için ziyaretçi yasağı, mektup yasağı ya da hücre cezasının yanında 443 mahkum da eski hapishanelerine geri

⁴⁷ Erol Çatma, s.26-34

gönderilmiştir. 1950'lere gelindiğinde cumhuriyetin çalıştırmaya dayalı ıslah rejimi ağır eleştiriler almaya başlamış, katillerin konforlu hayatları sık dillendirilmiştir. 1950'de çıkarılan genel aftan 680 mahkumun yararlanmasıyla ada boşalmış, 1953'te erken tahliye olanağı sağlayan modelin kaldırılmasıyla, ismi 1960'lara kadar sürse de "iş esası üzerine kurulu cezaevi" modeli son bulmuştur.⁴⁸

1951'de yürürlüğe giren, kısaca Hesap Talimatnamesi olarak anılan "Mütedavil Sermaye ile Çalışan İş Esası Alım ve Satım Usullerine ait Talimatname" ise işyurtlarının hesap usulleriyle ilgili Adliye ve Maliye Vekilliklerini birlikte sorumlu tutmuştur. Bu talimatname, hesap işlemleriyle ilgili günümüz işyurtlarının da kullandığı usul ve yöntemlerin temellerini atması bakımından önemlidir.

13 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un 17. Maddesi ise hapiste çalışmaya ilişkin bugüne benzer yeni düzenlemeler getirmiştir. Hem infaz rejiminin değişimi hem kırdan göç hareketlerinin kentte oluşturduğu yeni ucuz işgücü nedeniyle mahkumların çalıştırılması devam etmesine rağmen, "iş esası üzerine kurulu cezaevleri"nin olduğu dönem gibi popüler ve yaygın olmamıştır. Tutuklu ve hükümlülerin buldukları kurumda çalışmak zorunda olduğu bu dönemde, mahkumların alacağı ücreti ise Adalet Bakanlığı belirlemiştir.

"Mart 1965 verilerine göre mahkumların aldığı yevmiyeler:

Açık ve yarı açık cezaevlerinde,

Usta işçiler	400 kuruş
Usta olmayanlar	350 kuruş
Çıraklar	300 kuruş

Kapalı müesseselerde

Usta işçiler	350 kuruş
Usta olmayanlar	300 kuruş
Çıraklar	250 kuruş

Bu yevmiyelerden açık ve yarı açık cezaevlerinde 240-260 kuruş, kapalı müesseselerden de 125 kuruş yemek bedeli kesilmektedir. Ağustos 1965'te ücret ödenen hükümlü sayısı 6726'dır. Bu dönemde piyasadaki işçilik ücreti ise günlük ortalama 1150 kuruştur."⁴⁹ Yani belirlenen yevmiye açık ve yarı açık hapisaneler

⁴⁸ Ali Sipahi, s. 113-129

⁴⁹ Erol Çatma, s.7

için asgari ücretin yaklaşık 1/3'ü olmakla birlikte, çalışan mahkumlara verilen nakit ücret ise ortalama 1/10'undan daha azdır.

İşyurtlarının daha verimli çalıştırılması amacıyla 1951 talimatnamesinde 1980'de geniş kapsamlı değişiklikler yapılmış, adı da "Ceza İnfaz Kurumları İşyurtları Döner Sermaye Yönetmeliği" olarak değiştirilmiş ve faaliyetlerini "Döner Sermaye Saymanlığı" adı altında yürütmüştür. 10 Eylül 1993'te ise 524 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle, "İşletmeler ve İşyurtları Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Ancak 29 Eylül 1994'te Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararnameyi iptal etmesiyle tekrar eski çalışma düzenine dönmüştür.

İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı kurulmadan bir yıl önce, 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle, Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen hükümlü ve tutukluların günlük ücretleri ise şöyledir:

Ustalar	110.000 TL
Kalfalar	95.000 TL
Çıraklar	90.000 TL

Bu dönem, hükümlü ve tutuklulara ücretleri aylık olarak ve yemek bedeli kesildikten sonra ödenmektedir. Yönetmeliğe göre kalori ve protein hesabı üzerinden yapılan iâşe bedelleri açık ve kapalı hâpishanelerde farklılık göstermekte, mevsime göre de değişiklik gösterdiğinden bu tarihte iâşe bedeli belirlenmemiştir.⁵⁰ 1 Ocak 1996'da günlük asgari ücretin 282.000 TL, 1 Temmuz 1996'da ise 567.000 TL'dir. Yevmiyelerin hesaplandığı tarih itibariyle çalışan hükümlü ve tutuklu yevmiyeleri yine ortalama asgari ücretin 1/3'ü oranında hesaplanmıştır. İâşe bedelinin de yevmiyenin en iyimser tahminle yarısı olduğunu hesaplanırsa, çalışan mahkumlara asgari ücretin 1/6'sı oranında ödeme yapıldığı söylenebilir.⁵¹

Gerek 1965 gerek 1996 verileri İşyurtları Kurumu öncesinde hâpiste çalıştırılan hükümlü ve tutuklulara brüt olarak yaklaşık asgari ücretin 1/3'ü oranında bir yevmiye belirlenmiştir. Ancak bu dönemde merkezi bir planlamadan yoksun, daha çok açık hâpishanelerin mevcut olanaklarının değerlendirildiği bir çalışmadan söz etmek mümkündür. İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nın kurulmasıyla hükümlü ve tutukluların çalıştırılmasında planlı ve kârlı bir dönemin kapıları açılmıştır.

⁵⁰ Çatma, s.12-14

⁵¹ Temmuz 1996'da iki katına çıkan asgari ücretin tutuklu ve hükümlü yevmiyelerine yansıtılıp yansıtılmadığına ilişkin bir kayda rastlanılmamıştır.

Günümüzde hapiste çalışma

Günümüzde hapiste çalışma, 6 Ağustos 1997'de Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Hapishane işyurtları 1- Endüstri ürünleri, 2-Tarım ve hayvancılık ürünleri, 3-Elişleri ürünleri, 4- İnşaat ve onarım İşleri, 5- Hizmet sektörü, 6- Sosyal tesis işletmeciliği olmak üzere 6 başlıkta toplanabilecek faaliyet alanlarında çalışmaktadırlar. 2015 İşyurtları Faaliyet Raporuna göre İşyurtları Kurumu, tarım ve hayvancılıktan mobilya üretimine, tekstilden yangın tüpü imalatına 181 farklı işkolunda faaliyet yürüten, 2.5 milyara yakın bütçesi, mal ve hizmet satışından 1.1 milyar geliri, 18 binin üzerinde personeli, 40 binden fazla mahpus çalışanı ve 258 farklı işyeri olan büyük bir kamu iktisadi teşekkülü gibidir.

Hapiste çalışmanın hukuki altyapısı

Hapiste çalışmayla ilgili mevzuat, içeriğini daha sonra tartışmak üzere, şöyledir:

- Anayasa 18. Madde,
- 06.08.1997 tarihli, 4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine ilişkin Kanun,
- 29.12.2004 tarihli, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun,
- 06.04.2006 tarihli, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük,
- 27.12.2005 tarihli, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği,
- Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği,
- 27.04.2007 tarihli İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarında Kullanılan Maliyet Hesapları ile Tutulacak Defter ve Belgelerin Düzenlenmesine Dair Yönerge,
- 14.01.2010 tarih ve 137/3 sayılı İşyurtları Kurumu Mevzuatı Uygulamaları Hakkındaki Genelge.

Anayasa’da hapiste çalışma

“Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır,” diye başlayan Anayasa’nın 18. Maddesi, devamında istisnaları sıralamıştır: “Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar (...) zorla çalıştırma sayılmaz.”

Bu istisna nedeniyle mevzuatta hapiste çalış(tırıl)ma bir **yükümlülük** olarak tanımlanmakta ve mahpus ile işyurdu arasındaki ilişki, iş sözleşmesi dışında tutulmaktadır. Burada bir parantez açıp anayasanın ilgili maddesinin Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1930 tarihli 29 No’lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi’yle de şeklen uyumlu olduğunu belirtmek gerekir.

Uluslararası mevzuatta hapiste çalışma

Kanunda hapiste çalışma

2004’ün son günlerinde yasalaşan **5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun**, hapisane idaresinin görevlerinin, mahpusların hak ve yükümlülüklerinin tanımlandığı temel kanundur. Hapiste çalışma da kanunun altıncı bölümünde, **Hükümlünün Yükümlülükleri** başlığı altında yer almaktadır. Kanuna göre hapiste çalışma İşyurtları tesis ve atölyelerinde, kurum dışında ve kurum hizmetinde olmak üzere üç ayrı şekilde tanımlanmıştır.

Madde 29/1 hükümlülerin çalıştırılma koşullarını tanımlamaktadır: “Kurum hekimi tarafından ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı olduğu belirlenen meslek sahibi olmayan hükümlüler ile meslek sahibi olan istekliler, kurum imkânları ölçüsünde belirlenen ücret karşılığında atölye veya işyurtlarında çalıştırılabilirler.” Yani hükümlüler sağlık problemleri yoksa ve meslek sahibi değilse **çalışmak zorundadırlar**. Tutukluların çalışması ise **Madde 114/1**’de ele alınmıştır: “Tutuklulardan çalışmaları istenebilir; ancak, buna mecbur tutulamazlar.” Yani tutuklular ve meslek sahibi hükümlüler çalışmaya zorlanamazlar.

Hükümlülerin çalıştırılmasının amacı Madde 29/2'de tanımlanmıştır: “Çalıştırmanın amacı, hükümlülerin salıverilmelerinden sonra yaşamlarını sürdürecektir meslek ve sanatları öğrenmelerini sağlamak, çalışma ve üretme isteklerini geliştirmek veya güçlendirmektir. Çalıştırmada hükümlünün yeteneği, becerisi, eğilimi, zihinsel ve bedensel durumları göz önünde bulundurulur.” Hükümlülerin hapisshaneden çıktıklarında yaşamlarını idame ettirecekleri bir mesleklerinin olması tekrar adli sisteme dahil olmaması açısından elbette önemlidir; ancak zorunlu çalışma, düşük ücret ve sosyal haklardaki yetersizlikler bu amaçla çelişen etmenler olarak önümüzde durmaktadır.

Kurum dışında çalışma

Madde 30/1 ise *kurum dışında çalışmayı* ele almaktadır: “Açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ile kapalı ceza infaz kurumlarında bulunup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanmış hükümlüler, kurum dışındaki iş alanlarında çalıştırılabilirler.” Aynı maddenin diğer fıkralarında çocuk ve genç hükümlülerin çalıştırılmasına ilişkin kurallar, güvenlik tedbirleri ele alındıktan sonra hükümlülerin kurum dışında çalıştırılmasının esaslarının tüzükte gösterileceği belirtilmektedir.

Mart 2006'da yayınlanan **Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük**'ün 98. Maddesi kurum dışında çalışmayı düzenlemektedir. Madde 98/3'e göre, “Kurum dışında çalıştırılma işveren veya temsilcisi ile iş yurdu bulunan kurumlarda iş yurdu müdürü, iş yurdu bulunmayan kurumlarda ise mahalli Cumhuriyet başsavcısının imzaları ile düzenlenen protokol çerçevesinde gerçekleştirilir. Protokolde ücret, çalışma saatleri, ulaşım, iye, güvenlik, protokolün süresi ve diğer hususlar düzenlenir. Hükümlülere verilecek ücret, onaltı yaştan büyükler için uygulanan asgari ücretten aşağı olamaz.” Tüzüğün bu maddesinin ücreti asgari ücret seviyesine çıkarması elbet olumludur, ancak hükümlü ve tutukluların böylesi bir protokolle çalıştırılması Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 29 No'lu sözleşmesinin 2. Maddesine aykırılıklar taşımaktadır.

Kurum hizmetinde çalışma

Madde 31/1 *kurum hizmetinde çalıştırmanın* esaslarını şöyle tanımlamaktadır: “İyi halli hükümlüler, idare ve gözlem kurulu kararı ile kurum yönetimi tarafından du-

rumlarına uygun kurum içi hizmetlerde çalıştırılabilir. Çocuk hükümlüler, kendi yaşam alanları veya eğitsel amaçlar dışında çalıştırılmazlar.” Hükümlülerin hapisane yöneticileri ve görevlilerinin kişisel işlerinde çalıştırılmayacağı da aynı maddede net bir şekilde belirtilmektedir (Madde 31/2).

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te ayrıca, “Hekim, psikiyatri uzmanı, psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen ve benzeri mesleklere sahip olan hükümlülerden; iyi hal gösterenler, idare ve gözlem kurulu kararıyla, kurumun servislerinde meslekleriyle ilgili görevlilere yardımcı veya eğitici olarak çalıştırılabilir.” (Madde 99/3) düzenlemesi yer almaktadır. Kanunda ve tüzükte hükümlülere ilişkin “iyi hal” tanımlanmasının kurum yönetimine bırakılmasının, benzer tüm uygulamalarda olduğu gibi, suistimaller ve problemler doğurma potansiyeli taşıdığını söylemek mümkün.

Ücret ve sosyal haklar

Ücret ve sosyal haklar Madde 32'de tanımlanmıştır. **Madde 32/1:** “Çalışan hükümlülere ürettiklerinden elde edilen gelirden, çalışmaları karşılığı ücret ödenir ve bu hükümlüler sosyal haklardan yararlandırılırlar.” Zorunlu çalışma ile angarya arasındaki temel fark; angaryada ücret ödenmez, zorunlu çalıştırmada ise –saati 1 TL de olsa– ücret ödenir. 2015'te hapiste çalışan çırak 7.50 TL, kalfa 8.00 TL, usta 10.00 TL yevmiye, 2.10 TL fazla çalışma ücreti almıştır. 2016 için bu rakamlar sırasıyla 8.50, 9.00 ve 11.00 TL olarak belirlenmiştir, fazla çalışma ücreti ise 2.30 TL olmuştur. Yani hapiste çırak olarak çalışan bir mahpus, iş kanunu çerçevesinde, haftanın altı günü, sürekli çalıştığında aylık maksimum 195 TL, usta işçi ise aylık 260 TL kazanabilmektedir

4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun'un 8. Maddesine göre, işyurtlarında görevli personel, işçi ve hükümlülere işyurtlarının yıllık faaliyet dışı gelirleri ve faizler hariç kârlarının % 25'ini aşmamak ve ilgilinin yıllık net ücretinin % 50'sini geçmemek üzere memur maaş katsayısının (10 000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak miktara kadar kâr payı ödenebilir. Mahpusun aylık kazancı ile memur olarak çalışan diğer personel maaşlarının yarısı arasındaki uçurum düşünüldüğünde, özellikle dağıtılacak kâr payının fazla olduğu işyurtlarında kârı çalışan mahpusun

etmediği açıktır.

Hapiste çalışanların sigortalılık durumları

Hapiste çalışma, hizmet akdine –iş sözleşmesine– dayanmadığı için çalışan hükümlü ve tutukluların sigortalılık durumları, **5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu**'nun 5. Maddesinin a bendinde düzenlenmiştir: “**Madde 5/a**, Hizmet akdi ile çalışmamakla birlikte, ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular hakkında, iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası uygulanır ve bunlar, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar.” Yani bu sigortalılık sadece iş kazası, meslek hastalığı ve analık sigortasını kapsamaktadır. Hapishanelerdeki sağlık denetimlerinin aile hekimleri tarafından yapıldığını, –2015 İşyurtları Faaliyet Raporu’na göre– kurum personeli arasında işyeri hekiminin olmadığını, yine çalışan kadın sayısının azlığını göz önüne aldığımızda, aslında bu sigortalılığın sadece iş kazasını kapsadığını söylemek mümkün.

Hapiste çalışan hükümlü ve tutuklulardan uzun vadeli sigorta primi kesilmediğinden, istedikleri takdirde, 5510 sayılı kanunun 50. maddesine göre, uzun vadeli sigorta kollarına (malullük, yaşlılık, ölüm) tabi olarak **isteğe bağlı sigortalı olabilirler**. İsteğe bağlı sigortalı olan birisinin 2016’da ödeyeceği aylık prim alt sınırı 527 TL’dir. Hapiste çalışan mahpusun maksimum kazancının 260 TL olduğu düşünülürse aile desteği olmadan –ki uzun dönemli tutukluluklarda bu çok sınırlı– mahpusların bu primi ödeme imkânları yoktur. Hapiste çalışma mahpusun bir gelecek düşü kurmasının olanaklarını sunmadığı sürece, işyurtlarına gelir getirme ve mahpusun gündelik harcamalarını karşılama –ki tam onu da karşılamamakta, elbet karşılarsa bu da küçümsenecek bir durum değil– dışında, her bir mahpusa uzun erimli faydasının istenilen düzeyde olma ihtimali düşüktür.

Burada bir parantez açıp birkaç konuya daha değinmekte fayda var. İlk olarak ücretli olarak çalışan birisi hapishaneye girdikten sonra hüküm giydiği takdirde hapiste kaldığı süreyi borçlanma hakkı yoktur. Ancak tutuklular beraat ettikleri takdirde tutuklu kaldıkları süreyi, 5510 sayılı kanunun 41/f maddesine göre borçlanarak kazanma hakkına sahip olurlar. İkinci olarak 5510 sayılı kanunun 60. maddesine göre, hapiste bulunan **hükümlü ve tutuklular, genel sağlık sigortalısı değildirler**, sağlık

giderleri Adalet Bakanlığı tarafından karşılanır. Bu nedenle mahpusların aileleri bu sağlık yardımından faydalanamaz. Mahpuslar ancak isteğe bağlı sigortalı olduklarında kendileri emekli olma, aileleri de bu sigortalılık üzerinden sağlık yardımı alma hakkını elde ederler.

Hapiste çalışmanın sigortalılığının uzun vadeli sigorta kollarını (malullük, yaşlılık, ölüm) kapsamaması, mahpusun dışarıda bakmakla yükümlü olduğu kişilere sosyal güvence sağlayacağından, Kanunda belirtilen hükümlülerin çalıştırılması amacına çok daha iyi hizmet edeceği açıktır.

Disiplin cezaları

Ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezası, 5275 sayılı Kanunun 41. Maddesinde düzenlenmiş ve “hükümlünün kurum yönetiminde ücret karşılığı çalıştığı işten bir aydan üç aya kadar yoksun bırakılması,” (Madde 41/1) olarak tanımlanmıştır.

Madde 41/2’ye göre, ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezasını gerektiren eylemler şunlardır:

- a) İş elbisesini giymemek.
- b) İş yerini izinsiz terk etmek.
- c) İş yerindeki çalışma yönergelerine uymamak.
- d) İşte gerekli özeni göstermemek veya işin gereği olan özeni göstermemek.
- e) Başkalarının ciddiyle çalışmalarını engellemek.
- f) İşte kullanılan aletleri ve gereçleri kasten bozmak.
- g) İş yerini veya çalışanları dikkatsiz ve tedbirsiz davranışlarıyla tehlikeye düşürmek veya bunlara ağır zarar vermek.
- h) İşi kasten kötü yapmak veya gerektiği halde çalışmamak.”

Madde 48/4-c bendine göre *ücret karşılığı çalıştırılan işten yoksun bırakma cezasının* kaldırılması ve iyi halin kazanılması için belirtilen süre üç aydır. Bu süre sonunda kurum üst amirinin önerisi ve disiplin kurulu kararıyla ceza kaldırılır.

Madde 42/2-b bendine göre, “Kurum işyurdu yönetim kurulunca uygun görülen işte çalışmamak,” *haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama* gerektiren eylemlerden biridir. Yine **Madde 43/2-e** bendine göre işyurdu

çalışmalarını engellemek ve çalışmamaya teşvik etmek *ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası* eylemleri arasındadır.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'e göre, "Açık kurumlardaki hükümlülerden iş temin edildiği halde çalışmayanlar, işi savsaklayanlar, boykot edenler, sürekli hastalığı sebebiyle çalışamayacak durumda olanlar ve iş düzenine uyum sağlayamayanlar, iş yurdu yönetim kurulu kararı ve infaz hakiminin onayı ile kapalı kurumlara iade edilirler." (Madde 98/1)

4301 sayılı Kanunun 7. Maddesinin değişik altıncı fıkrasına göre, "İşyurtları Kurumuna ait mallar Devlet malı sayılır. Bunlar aleyhine suç işleyenler, Devlet malları aleyhine suç işleyenler gibi cezalandırılır."

Kanunlarda ve tüzükte "gerekli özeni göstermemek", "başkalarının ciddiyetle çalışmasını engellemek", "işini savsaklamak" gibi yoruma açık maddelerin olması, üretim araçlarının devlet malı sayılarak olası kazalarda "devlet malına zarar"dan yargılanma ihtimali çalışan mahpusu, en iyi ifadeyle, kurum yöneticilerinin iyi niyetine bırakma anlamı taşımaktadır. Disiplin cezası verecek olanların aynı zamanda İşyurtları yöneticileri olması, "iyi hal" durumunu kaybetmek istemeyen mahpusun, çalışma koşullarına ilişkin şikâyetlerini dillendirme olanağını da elinden almaktadır. Bu nedenle bağımsız izleme kurullarının ve çalışma şartlarıyla ilgili şikâyetler için uzman birimlerin oluşturulması da ayrı bir öneme sahiptir.

İşyurtları Kurumu

6 Ağustos 1997'de 4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine ilişkin Kanun'un yürürlüğe girmesiyle, işyurtları açmak ve bunların bütün mali ve idari işlerini bir merkezden düzenlemek ve yönetmek amacıyla Adalet Bakanlığına bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu kurulmuştur. İşyurtları Kurumu'nun teşkilat yapısı, merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır.

İşyurtları Kurumu'nun merkez teşkilatında *İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu* ile *İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı* yer alırken taşra teşkilatı ise işyurdu müdürlüklerinden ve ona bağlı işyurdu yönetim kurulundan oluşmaktadır.

İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu, Adalet Bakanlığı Müsteşarının başkanlığında, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü, Strateji Geliştirme Başkanı, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanı ve Teknik İşler Dairesi Başkanından oluşmaktadır. (Madde 3) İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu, işyurtlarına ilişkin temel kararların alındığı organdır ve görevleri şunlardır:

- a) İşyurtlarının genel amaç ve politikalarını belirlemek,
- b) İşyurtları Kurumunun bütçesini onaylamak,
- c) İşyurtlarının kurulmasına veya kaldırılmasına karar vermek,
- d) Hükümlü ve tutukluların çalıştırılma esas ve usullerini belirlemek,
- e) İşyurtları yönetim kurullarının önerisi üzerine 1475 sayılı İş Kanunu hükümlerine göre nitelikleri bu Kanunun 8. maddesinde belirtilen işçilerin çalıştırılmasına, ücretlerinin belirlenmesine ve bunların işten çıkarılmasına karar vermek,
- f) Fazla iş çıkarmak suretiyle işyurduna yararlı olan personel ve hükümlülere prim ödenmesinin esas ve usullerini belirlemek; yıllık bilançolarında tahakkuk edecek kârdan personel, işçi ve hükümlülere kâr payı ödenmesine ilişkin işyurdu yönetim kurullarının önerilerini karara bağlamak,
- g) Bakanlığın denetim programlarına ek olarak, işyurtlarının faaliyetlerinin adalet müfettişleri tarafından denetlenmesini Adalet Bakanı'na önermek,
- h) İşyurtları Kurumu ile işyurtlarının paralarının yatırılacağı bankaları belirlemek,
- ı) Ceza İnfaz kurumları ve tutukevleri personeline İşyurtları Kurumu ve işyurtlarının hesaplarını tutturmak ve bu hesapları ilgilendiren işleri yaptırmak,
- j) İşyurtlarının yıllık iş program ve projelerini, bütçelerini, ek bütçelerini, faaliyet raporu ve netice hesaplarını onaylamak veya reddetmek,
- k) Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü'nün önerisiyle işyurtlarına işletme ihtiyaçları için kaynak tahsisi yapmak ve gerektiğinde birinden diğerine kaynak aktarması yapılmasına karar vermek,
- l) Genel bütçeden aylık alan kadrolu personelin işyurdunda çalıştırılmasına ilişkin Genel Müdürün önerilerini karara bağlamak. (Madde 4)

İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı ise bir Daire Başkanı ile yeteri kadar tetkik hakimi ve Bütçe Bürosu, Merkez Saymanlık Bürosu, Merkez Bürosu, Lojman

Bürosu, Dava Bürosu, İşlemler Bürosu, Muhasebe Bürosu, Araştırma Geliştirme Bürosu ve Tanıtım Pazarlama Bürolarından oluşmaktadır. İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu'nun aldığı kararların yürütülmesi işlerini Daire Başkanlığı yerine getirmektedir ve görevleri 4301 sayılı Kanun'da şöyle tanımlanmıştır:

- a) İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu kararlarını yerine getirmek,
- b) İşyurtlarını yönetmek, denetlemek ve hesap işlerini izlemek,
- c) Hükümlü ve tutukluların çalıştırılmalarıyla ilgili her türlü işlemi yürütmek, küçüklerin çalışma şartları bakımından ilgili bakanlık ve kamu kuruluşları ile işbirliği yapmak,
- d) İşyurtlarının yıllık iş program ve projelerini, bütçelerini, ek bütçelerini, faaliyet raporu ve netice hesaplarını İşyurtları Kurumu Yüksek Kuruluna sunmak,
- e) İşyurtlarında 1475 sayılı İş Kanunu hükümlerine göre bu Kanunun 8. maddesinde belirtilen nitelikte çalıştırılacak işçilere ilişkin işyurdu yönetim kurullarının önerilerini İşyurtları Kurumu Yüksek Kuruluna sunmak,
- f) İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulunun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek,
- g) Görev alanına giren konularda mevzuat yetersizliğine ve aksaklığına ilişkin inceleme ve araştırma yaparak İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu'na öneride bulunmak, tüzük ve yönetmelik tasarılarını hazırlamak ve izlemek, görüş bildirmek, genelge düzenlemek. (Madde 5)

İşyurtları Kurumu'nun taşra teşkilatı ise bünyesinde ceza infaz kurumları ile tutukevlerinin tesis, atölye ve benzeri ünitelerini barındıran işyurdu müdürlüklerinden oluşmaktadır. 31 Aralık 2015 itibariyle taşra teşkilatı bünyesinde 124 Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 58 Kapalı-Açık Ceza İnfaz Kurumu, 58 Açık Ceza İnfaz Kurumu, 14 F Tipi Ceza İnfaz Kurumu, 2 Eğitimevi olmak üzere toplam 256 işyurdu müdürlüğü vardır. Bu işyurdu müdürlükleri Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Yönetim Kurulu vasıtasıyla idare edilmekte ve işyurdu müdürü başkanlığında işyurdu ikinci müdürü, muhasebe yetkilisi, idare memuru, ambar memuru, katip ve teknik personelden oluşmaktadır. İşyurdu bünyesinde atölye, tesis ve benzeri ünitelerin yanı sıra saymanlık-muhasebe, Ar-Ge ve Tanıtım Pazarlama bölümleri de bulunmaktadır. Ceza infaz kurumu işyurdu yönetim kurulunun görevleri ise şunlardır:

- a) İşyurdunun geliştirilmesine ve genel gidişine ait her türlü faaliyetlere yön vermek.

- b) Hükümlü ve tutukluların maddi ve manevi kalkınmalarına katkıda bulunacak eğitim, öğretim, sosyal, kültürel ve sportif program ve çalışmaları uygulamak.
- c) 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine göre ücretleri işyurdundan ödenecek işçilerin kurum işlerinde çalıştırılmasını, ücretlerinin belirlenmesini ve bunların işten çıkarılmasını Daire Başkanlığına önermek.
- d) Kurumda üretilip satışa arz edilen mamullerin satış fiyatını belirlemek.
- e) İşyurdunda yapılacak fazla çalışma önerilerini karara bağlamak.
- f) Adalet Bakanlığı, İşyurtları Yüksek Kurulu, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü veya İşyurtları Daire Başkanlığı'nın onayını gerektiren işlemlere ilişkin kararları düzenleyerek onaya sunmak.
- g) İşyurtları Daire Başkanlığı'nın onayı alınarak, işyurdunda görevli personeli diğer mahallerde geçici olarak görevlendirmek.

İşyurtları Kurumu iç kontrol ve denetimi 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 55, 57, 63. Maddeleri uyarınca, İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu 4301 sayılı Kanun'un 4. Maddesinin (g) bendi ve 2992 sayılı Adalet Bakanlığı Teşkilat Kanunu gereğince, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Kontrolörleri tarafından yapılmaktadır. Dış denetimi ise Sayıştay Başkanlığı yapmaktadır.

İşyurtları üretim faaliyetleri, işkolları

1. Endüstri Ürünleri İşkolları

- a) Mobilya: Ağaç İşleri, Ambalaj Sandığı, Doğrama, Döşeme, Hızarcılık, Marangoz, Odunculuk
- b) Tekstil: Çorap ve Trikotaj, Dokuma, Konfeksiyon, Terzi, Triko, Kravat, İş ve Temizlik Kıyafetleri, Havlu, Nevresim
- c) Ayakkabı: Deri Cüzdan-Çanta-Kemer
- d) Toner-Kartuş Dolum
- e) Yazıcı Tamiri
- f) Tabela-Serigrafi
- g) Alüminyum ve PVC Doğrama
- h) Parke Taşı-Beton Direk
- i) Demir Ürünleri

- j) Yatak-Yastık-Yorgan
- k) Unlu Mamuller: Fırıncılık, Pasta, Poğaç, Simit, Manti, Tatlı Ürünleri
- l) Matbaa ve Cilt
- m) Teneke ve Karton Kutu
- n) Sabun-Deterjan

İşyurtları Kurumu 2015 Raporu'na göre bu işkolunda yürütülen çalışmaların bazıları şöyledir:

Mobilya ve Demir Atölyeleri

Ceza infaz kurumlarımızda toplam 43 mobilya atölyesi ile 29 demir atölyesi mevcut olup, bu atölyeler birbirleriyle koordineli olarak faaliyet göstermektedirler. 8 yeni adalet sarayının, 14 yeni bölge adliye mahkemesinin, 78 adliye sarayının, 26 il veya ilçe tapu kadastro müdürlüğünün tefrişat işleri yapılmıştır. Bitlis, Bursa, Kocaeli, Konya, Şanlıurfa, Balıkesir il milli eğitim müdürlükleri ile yapılan işbirliği çerçevesinde okulların donatım malzemesi ihtiyaçlarının üretimi gerçekleştirilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) ve Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na (AFAD) çiftli ranza yapılmıştır. Çeşitli kamu kurumlarına 2015 yılında toplam 1.642 takım kompakt arşiv dolabı, Orman Genel Müdürlüğü'ne tabiat parkı donatıları ve bazı belediyelere park bahçe malzemeleri üretilmiştir.

Temizlik ve Kozmetik Ürünler

Diyarbakır Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda 2015 yılında 244.834,77 lt kozmetik ve temizlik ürünleri üretimi yapılmış olup, ceza infaz kurumlarına 201.679,16 lt, diğer kurumlara 43.155,61 lt satış yapılmıştır.

Çanakkale Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda 2015 yılı içerisinde ceza infaz kurumlarına 212.850 lt, askeri kurumlara 206.210 lt, hastane ve tapu kadastro müdürlüklerine 20.540 lt kozmetik ve temizlik ürünü satışı yapılmıştır.

Led Aydınlatma

Yıllık yaklaşık 3.000 adet projektör, 7.000 adet sokak lambası, 50.000 adet led floresan lamba ve 50.000 adet led ampul üretim kapasitesi bulunmaktadır. İskenderun Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu tarafından, içerisinde ceza infaz kurumları, adalet sarayları ve askeri kurumların da bulunduğu yaklaşık 250 farklı kurumun

aydınlatması yapılmıştır.

Tekstil üretimi

118 ceza infaz kurumunda tekstil atölyesi bulunmaktadır. TSK'ya 20, sağlık kurumlarına 30 farklı ürün grubunda tekstil üretimi yapılmış, denetimli serbestlik müdürlüklerine ise 45.000 adet ikaz yeleği ile slim ve klasik modelde toplam 213.600 gömlek üretilmiştir.

Stor ve Zebra Perde Üretimi

İzmir 1 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda perde atölyesinde 2015'te 23 ayrı kamu kurumuna 21.609 m² perde üretimi yapılmıştır.

Personel Kıyafet ve Botları Üretimi

Ceza infaz kurumlarında görev yapan personele 114.000 pantolon, 18.360 adet çocuk, 16.200 adet yağmurluk, 44.600 adet kepe, 83.848 adet tişört, 24.839 adet mont, 80.000 çift bot farklı işyurtları tarafından üretilmiştir. Hatta Çorum Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Polonya Polis Teşkilatı için 16.000 adet mont ve parka üretimi gerçekleştirilmiştir.

Yatak ve Yastık Üretimleri

Yatak, yastık ve yorgan üretimi Hatay ve Bozüyük Ceza İnfaz Kurumlarınca gerçekleştirilmekte olup, yıllık yatak üretim kapasitesi 50.000 adet, yastık üretim kapasitesi 300.000 adettir.

2. Elişi Ürünleri İşkolları

- a) Sedef Kakma
- b) Bakır
- c) Oltu Taşı
- d) Cam Süsleme
- e) Mermer İşleme
- f) Süs Kabağı İşlemeciliği
- g) Yapay Çiçek
- h) Yarı Kıymetli Taş İşlemeciliği

- i) Hamak, Ağ Örne
- j) Dokuma: Battaniye, Halı, Kilim
- k) Çini-Seramik
- l) Gümüş İşleme: Telkari, Markazit
- m) Hediyelik Eşya
- n) Tablo-Resim
- o) Ebru: Ebru Tablo, Ebru Kravat
- p) Müzik Aletleri Yapımı
- q) Takı Tasarım

İşyurtları Kurumu 2015 Raporu'na göre bu işkolunda yürütülen çalışmaların bazıları şöyledir:

Çini Üretimi

15 ceza infaz kurumu işyurdu müdürlüğünde çini atölyesi bulunmaktadır. 2015'te Kütahya E Tipi'ndeki çini atölyesinde 37.401 adet, Nevşehir E Tipi'ndeki çini atölyesinde 4.231 adet, Kırşehir E Tipi'ndeki çini atölyesinde 3.307 adet çini hediyelik eşya (tabak, vazo, karo, küllük, şamdan vb.) üretimi yapılmıştır.

Ahşap Hediyelik Eşya ve Ahşap Oymacılığı

Bakır, gümüş, oltu taşı, süs kabağı, dekoratif deri ürünleri ve antik eserler, kaya tuzu, mermer işleme, tablo-resim, halı ve kilim, sedef kakma, yapay çiçekçilik, lüle taşı, cam işleme ve süsleme alanlarında üretimler yapılmıştır.

3. Tarım ve Hayvancılık Ürünleri İşkolları

- a) Besicilik: Arıcılık, Büyükbaş Hayvan Besiciliği, İpek Böcekçiliği, Küçükbaş Hayvan Besiciliği, Kümes Hayvan Besiciliği
- b) Süt ve Süt Ürünleri: Ayran, Peynir, Tereyağı, Yoğurt, Süt
- c) Yumurta
- d) Fidecilik
- e) Sebze ve Meyvelercilik: Mantar, Meyve, Narenciye, Pirinç, Sebze
- f) Sera ve Canlı Çiçek
- g) Tahıl ve Yem Bitkileri

h) Et ve Et Ürünleri: Kırmızı Et, Beyaz Et, Et Sucuğu

İşyurtları Kurumu 2015 Raporu'na göre bu işkolunda yürütülen çalışmaların bazıları şöyledir:

Meyvecilik, Sebzeçilik ve Tahıl Üretimi Alanında Yapılan Faaliyetler

Meyvecilik alanında 2015 yılı içerisinde; 92.243 kg zeytin, 663.038 kg elma, 750.000 kg portakal, 120.000 kg limon, 83.000 kg nar ile 50.000 kg diğer meyvelere ait (kiraz, vişne, hurma, erik, kavun, karpuz) üretim gerçekleştirilmiştir.

Edirne Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda 1.500 dekar alandan üretilen yıllık yaklaşık 750 ton çeltik ile ceza infaz kurumlarının pirinç ihtiyacının bir kısmı karşılanmaktadır.

Hayvancılık Faaliyetleri

2015 yılında ceza infaz kurumlarında, 7.000 büyükbaş ve 7.800 küçükbaş hayvan yetiştirilmiştir. Edirne Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda arıcılık faaliyeti 70 kovan ile devam etmektedir, 2015 yılı içinde 560 kg bal üretilmiştir.

2015 yılında yaklaşık 6.000 adet serbest gezen et tavuğu, yaklaşık 1.500 adet serbest gezen yumurta tavuğu yetiştirilmiştir. Bu tavuklardan yaklaşık 23.000 adet yumurta elde edilmiştir. Kafes yumurta tavukçuluğunda ise 85.000 tavuk yetiştirilmiş olup günlük yumurta üretimi yaklaşık 75.000 civarındadır.

Gıda Üretimi

2015'te Kalecik, Foça ve Niğde açık ceza infaz kurumlarında bulunan süt işleme tesislerinde 1.2 milyon adet 200 ml'lik ayran, 540.000 kilogram beyaz peynir, 50.000 kilogram tereyağı, 5.400.000 kilogram yoğurt üretilmiştir. İşyurtlarındaki ekmek üretimi ise 2015 yılında 46.600.000 adet olarak gerçekleşmiştir.

Et ve Et Ürünleri Üretimi

2015 yılında işyurtlarında toplam 2.824 ton kırmızı et üretimi yapılmıştır.

4. İnşaat ve Onarım İşleri

2015'te inşaatları tamamlanan adli hizmet birimleri, adliye sarayları ve ceza infaz kurumları:

Adli Hizmet Birimleri ve Adliye Sarayları

1. Ankara Ek (Eski HSYK) Bina,
2. Bayındır Adalet Sarayı,
3. Malazgirt Adalet Sarayı,
4. Zara Adalet Sarayı,
5. Urla Adalet Sarayı,
6. Soma Adalet Sarayı,
7. Keşan Adalet Sarayı,
8. Nevşehir Adalet Sarayı,
9. Burdur Adalet Sarayı,
10. Zonguldak Ek Adalet Sarayı,
11. İstanbul BİM

Ceza İnfaz Kurumları

1. Ağrı M Tipi Ceza İnfaz Kurumu,
2. Bitlis Açık Ceza İnfaz Kurumu,
3. İskenderun T Tipi Ceza İnfaz Kurumu,
4. Menemen T Tipi Ceza İnfaz Kurumu,
5. Menemen R Tipi Ceza İnfaz Kurumu,
6. Menemen Açık Ceza İnfaz Kurumu,
7. Dalaman Açık Ceza İnfaz Kurumu,
8. Silivri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu,
9. Söke Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu,
10. Gümüşhacıköy Açık Ceza İnfaz Kurumu,
11. Seydişehir Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu,
12. Tavşanlı Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu.
13. Narman Açık Ceza İnfaz Kurumu,
14. Kars Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.

5. Temizlik Hizmetleri

6. Hizmet Sektörü ve Uygulamalı Sosyal Tesis İşletmeciliği

- a) Halı Saha İşletmeciliği,
- b) Halı Yıkama,
- c) Oto Bakım-Onarım,
- d) Oto Yıkama,
- e) Otopark İşletmeciliği,
- f) Temizlik İşleri,
- g) Fotokopi,
- h) Fotoğraf Atölyesi,
- i) Kuaför
- j) Çay Ocağı,
- k) Restoran,
- l) Kafeterya,
- m) Tabldot,
- n) Misafirhane,
- o) Piknik ve Hobi Bahçesi İşletmeciliği

İşyurtları Kurumu 2015 Raporu'na göre bu işkolunda yürütülen çalışmaların bazıları şöyledir:

2015 yılında 85 adalet sarayında bulunan çay ocaklarında 1.224 hükümlü, 45 adalet sarayında bulunan kafeterya ve kantinlerde 372 hükümlü, 43 adalet sarayında bulunan satış mağazalarında 78 hükümlü çalışmıştır.

İstanbul Çağlayan Adliyesi otoparkı Kartal H Tipi Kapalı Açık Ceza İnfaz Kurumu tarafından işletilmekte olup, toplam kapasite 1.000 araçlıktır.

İstanbul Anadolu Adliyesi Otoparkı Maltepe Açık Ceza İnfaz Kurumu tarafından işletilmekte olup, 2.300 araç kapasitesine sahiptir.

Sıhhiye Otoparkı Ayaş Açık Ceza İnfaz Kurumu tarafından işletilmekte olup, 20.08.2015 tarihinde hizmete açılmış olan otopark 80 araç kapasitelidir.

Bozüyük, Silivri, Gökçeada, Eskişehir, İzmir Karşıyaka ve Bayraklı, Konya, Dalaman, Amasya ve Ankara'da sosyal tesis, dinlenme tesisi, hakimevi işletmelerinde hükümlüler çalışmaktadır.

Rakamlarla İŖyurtları

1. İŖyurtlarında alıŖan hukml ve tutuklu sayısı

1997	3.214	2007	3.335	
1998	9.381	2008	4.320	
1999	12.751	2009	5.580	
2000	11.427	2010	6.492	
2001	19.050	2011	7.713	
2002		2012	8.868	27.837 (part-time)
2003	5.400	2013	11.311	31.160 (part-time)
2004	6.000	2014	34.114	
2005	2.364	2015	40.250	
2006	2.816			

İŖyurtları bünyesinde alıŖan mahkumların sayısı yıllar içerisinde önemli artış gstermiŖtir. Ancak bu rakamlar, İŖyurtları Kurumu Faaliyet Raporlarında 2012 yılına kadar düzenli alıŖan mahkumları kapsarken 2012 ve 2013 yıllarında ayrıca deęiŖik zamanlarda alıŖan kategorisi de eklenmiŖtir. 2014'e gelindiğindeyse bir yıl önce deęiŖik zamanlarda alıŖan olarak gösterilen rakam –düzenli alıŖan eklenmeden– bir anda o yılın alıŖan mahkum sayısı olmuŖtur. Son iki yıl verilen rakamların ne kadarının tam zamanlı, ne kadarının deęiŖik zamanlarda alıŖtıęına iliŖkin bir ibare bulunmamaktadır.

Ancak alıŖma esasına göre kurulmuŖ olan Açık Ceza İnfaz kurumlarının sayısında ve infaz rejiminde yaŖanan deęiŖiklik önümüzdeki yıllarda alıŖan mahpus sayısının daha da artacağını göstermektedir. nceki düzenlemede toplam cezanın beŖte birinin kapalıda geçirilmesi ve koŖullu salıverilme tarihine 6 yıl veya daha az kalanlar açık ceza infaz kurumuna alınmaktayken, 22 Ağustos 2015'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmelięinde DeęiŖiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile toplam cezalarının onda birini (1/10) kapalı ceza infaz kurumunda geçiren, tekerrür ve örgütlü suçlardan olmayan, iyi halli ve koŖullu salıverilme tarihine yedi yıl veya daha az süre kalanlar açık ceza infaz kurumuna ayrılma hakkına sahip olmuŖtur. Yani hem açık ceza infaz kurumunda kalacak mahkum sayısı ve kalma süresi önümüzdeki yıllarda artış gösterecek, bu da önümüzdeki yıllarda alıŖan mahpus sayısını daha hızlı artıracaktır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 2015 Faaliyet Raporunda yer alan açık hapisane kapasiteleri ve yeni yapılan hapisaneler de bunu savı kanıtlar niteliktedir.

CTE 2015 Faaliyet Raporu'na göre hapisane kapasiteleri:

İnfaz Kurumu Tipi	Sayı	Kapasite
Açık ceza infaz kurumları	58	29.012
Kadın açık ceza infaz kurumları	2	450
Kapalıya bağlı açık ceza infaz kurumları	64	12.146
Açığa bağlı açık ceza infaz kurumları	5	60
Toplam	129	41.668

CTE 2015 Faaliyet Raporu'na göre 2015'te açılan açık hapisane kapasiteleri:

Yer	Kapasite
Menemen açık ceza infaz kurumu	140
Dalaman açık ceza infaz kurumu	1000
Durağan açık ceza infaz kurumu	250
Söke T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	340
Gümüşhacıköy açık ceza infaz kurumu	800
Ardahan T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	350
Kars T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	540
Seydişehir T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	540
Tavşanlı T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	540
Narman açık ceza infaz kurumu	140
Ödemiş T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	1400
Ereğli T Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	1400
Gaziantep L Tipi kapalı ve açık ceza infaz kurumu	1400
Niğde açık ceza infaz kurumu ek bina	1200
Toplam	10.040

CTE 2015 Faaliyet Raporu'na 2016'da açılacak açık hapisane kapasiteleri:

Yer	Tipi	Kapasite
Ağrı/Patnos	L Tipi Açık	1700
Edirne	Açık	1600
Kırıkkale/Keskin	T Tipi Açık	1600
Kilis	L Tipi Açık	1400
Rize	Açık	400
Samsun	T Tipi Açık	1480
Tarsus (3 adet)	T Tipi Kadın açık – Çocuk	3968
Van	T Tipi Yüksek Güvenlikli Açık	1892
Toplam		14.040

2. Çalışan hükümlü ve tutuklulara ödenen yevmiye

	Çırak	Kalfa	Usta
2005	4,00 YTL	4,25 YTL	4,50 YTL
2006	4,25 YTL	4,50 YTL	4,75 YTL
2007	4,50 YTL	4,75 YTL	5,00 YTL
2008	4,75 YTL	5,00 YTL	5,25 YTL
2009	5,25 YTL	5,50 YTL	5,75 YTL
2010	5,50 TL	5,75 TL	6,00 TL
2011	5,75 TL	6,00 TL	6,25 TL
2012	6,00 TL	6,25 TL	6,50 TL
2013	6,25 TL	6,50 TL	7,00 TL
2014	7,00 TL	7,50 TL	8,00 TL
2015	7,50 TL	8,00 TL	10,00 TL
2016	8,50 TL	9,00 TL	11,00 TL

3. Çalışan hükümlü ve tutuklulara ödenen fazla çalışma ücreti

	Çırak/Kalfa/Usta
2010	1,60 TL

2011	1,65 TL
2012	1,70 TL
2013	1,80 TL
2014	2,00 TL
2015	2,10 TL
2016	2,30 TL

4. Çalışan hükümlü ve tutuklulara ödenen toplam yevmiye

2005	1.718.205 YTL
2006	2.356.414 YTL
2007	2.864.642 YTL
2008	3.787.337 YTL
2009	5.507.703 YTL
2010	6.638.606 TL
2011	8.410.636 TL
2012	9.117.982 TL
2013	13.105.485 TL
2014	18.148.308 TL
2015	23.287.438 TL

5. Çalışan hükümlü ve tutuklular için ödenen toplam SGK primi

2005	965.063 YTL
2006	1.262.078 YTL
2007	1.630.093 YTL
2008	1.845.212 YTL
2009	447.024 YTL
2010	542.200 TL
2011	799.540 TL
2012	1.026.394 TL

2013	1.350.111 TL
2014	1.648.742 TL
2015	2.435.667 TL

6. Özel sektör işbirliği ile çalışan hükümlü ve tutuklu sayısı

2010	188
2011	337
2012	684
2013	1.194
2014	1.665
2015	1.528

Tekstil, gıda, mermer işleme, ayakkabı saya dikimi gibi alanlarda ceza infaz kurumu işyurdu müdürlükleri ile özel sektör firmaları arasında 2015'te 72 işbirliği yapılmıştır.

Sinop E Tipi Kapalı-Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü tekstil ürünlerinin üretimi kapsamında özel sektör ile işbirliği yaparak 100 hükümlü,

Ordu E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü tekstil ürünlerinin üretimi kapsamında özel sektör ile işbirliği yaparak 100 hükümlü,

Burdur E Tipi Kapalı Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü mermer işleme işçiliği kapsamında özel sektör ile işbirliği yapılarak 70 hükümlü, çalışma olanağına sahip olmuştur.

Özel sektör işbirliği ile elde edilen gelir

2010	1.066.584 TL
2011	1.626.416 TL
2012	3.814.736 TL
2013	10.463.378 TL
2014	12.706.207 TL
2015	11.047.567 TL

6. Kamu sektörü işbirliklerinde çalışan hükümlü ve tutuklu sayısı

2012	938
2013	1.163
2014	1.976
2015	1.947

2015'te Cumhuriyet Başsavcılıkları, Tapu Kadastro İl Müdürlükleri, Deniz İkmal Grup Komutanlıkları başta olmak üzere 124 kamu kurumuyla işbirliği yapılmıştır.

Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü ile Ankara Tapu ve Kadastro 1. Bölge Müdürlüğü arasında protokol yapılarak 73 hükümlü,

Mersin E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü ile Mersin Cumhuriyet Başsavcılığı arasında protokol yapılarak 57 hükümlü,

Maltepe Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü ile İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı arasında protokol yapılarak 50 hükümlü, işyurdu faaliyetlerinde çalıştırılmıştır.

Kamu sektörü işbirliğinden elde edilen gelir

2012	10.599.738 TL
2013	18.016.149 TL
2014	17.907.932 TL
2015	24.131.447 TL

7. İşyurtları Kurumu personel bilgileri

Ünvanı	Çalıştığı Yer	Sayısı
Daire Başkanlığı Toplam Personel		73
Daire Başkanı	Merkez	1

Tetkik Hâkimi	Merkez	1
Bakanlık Müşaviri	Merkez	1
Ceza İnfaz Kurumu 2. Müdürü	Merkez	1
Şube Müdürü	Merkez	2
Adalet Uzman Yardımcısı	Merkez	5
Muhasebe Yetkilisi (Sayman)	Merkez	3
Şef	Merkez	1
Araştırmacı	Merkez	2
Bilgisayar İşletmeni	Merkez	7
VHKİ	Merkez	7
Veteriner	Merkez	1
Mühendis	Merkez	1
Memur	Merkez	3
Teknisyen/Tekniker	Merkez	2
Zabıt Katibi	Merkez	1
İnfaz Koruma Baş Memuru	Merkez	1
İnfaz Koruma Memuru	Merkez	30
Yardımcı Hizmetler	Merkez	2
Taşra İşyurtları Toplam Personel		18.650
Harcama Yetkilisi (CİK İşyurdu Müdürü)	Taşra	380
Gerçekleştirme Görevlisi (CİK 2. Müdürü)	Taşra	256
Ceza İnfaz Kurumu 2. Müdürü	Taşra	468
Muhasebe Yetkilisi (Sayman)	Taşra	256
Mühendis	Taşra	45
İnfaz ve Koruma Memuru	Taşra	5.821
Teknisyen/Tekniker	Taşra	603
Sürekli İşçi	Taşra	27
Diğer Personel	Taşra	10.794
Genel Toplam		18.723

İşyurtları Gelirleri ve Harcamalar

İşyurtları Kurumu, gelirlerini her geçen yıl daha da artırarak toplam bütçe gelirini 2,5 milyara yükseltmiş durumda. Teşkilat yapılanmasının merkez ve taşra olarak ayrıldığı kurumda bütçe de aynı yapıya uygun hazırlanmakta. Merkez bütçe gelirleri daha çok hazine yardımı, kiralar, faizler, bağışlar vb.'den oluşmakta ve 2015 itibarıyla 1,3 milyarı aşmış durumdadır. Taşra bütçesi de ağırlıklı işyurtları üretim ve hizmet satış gelirlerinden oluşmakta ve 2015'te –son iki yıl göz önüne alındığında %43 artarak– 1,1 milyara yaklaşmıştır.

1997'de 3214 mahpusun çalıştırılmasıyla başlayan süreç, 2001'de İşyurtları Kurumuna 200 trilyon TL döner sermaye tahsis edilmesiyle (Madde 7 Değişik birinci fıkra) hızlanmıştır. Bu sermaye girdisiyle kurumda büyüme hızlanmış, hem mahpus istihdamında hem de gelirlerde artış yaşanmıştır.

İşyurtları Kurumu gelirleri, faaliyet raporlarında yer aldığı haliyle altı ana başlıkta yer almaktadır, ancak 2015'te Sermaye Gelirleri ve Alacaklardan Tahsilat başlıklarında bir gelir söz konusu değildir, diğer başlıklar ise şunlardır (rakamlar 2015 aittir):

1. *Vergi Gelirleri (224.968.595 TL)*, harçlar, başka yerde sınıflandırılmayan vergiler ve diğer harçlar bu gelir kalemi içerisindedir.
2. *Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri (1.098.246.383 TL)*, mal ve hizmet satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz kira gelirleri ile diğer teşebbüs ve mülkiyet gelirleri bu başlıkta yer almaktadır.
3. *Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler (1.038.715.214 TL)*, merkezi yönetim bütçesine dahil hazine yardımı ile kurum ve kişilerden alınan bağış ve yardımlardan oluşmaktadır.
4. *Diğer Gelirler (76.834.727 TL)*, faiz gelirleri, para cezaları ile diğer çeşitli gelirler bu grup içerisinde tanımlanmıştır.

İşyurtları Kurumu Taşra Bütçesi

	Gelirler	Giderler
2003	97.000.000 YTL	63.000.000 YTL
2004	130.000.000 YTL	90.000.000 YTL
2005	140.000.000 YTL	97.000.000 YTL
2006	189.160.865 YTL	164.578.850 YTL

2007	252.773.767 YTL	200.358.621 YTL
2008	304.496.749 YTL	248.041.843 YTL
2009	376.140.730 YTL	296.114.265 YTL
2010	431.133.899 TL	346.705.811 TL
2012	648.131.398 TL	519.357.672 TL
2013	752.268683 TL	612.574.831 TL
2014	878.593.137 TL	753.738.893 TL
2015	1.119.781.203 TL	963.203.636 TL

İşyurtları Kurumu Merkez Bütçesi

	Gelirler	Giderler
2003	145.000.000 YTL	45.000.000 YTL
2004	154.000.000 YTL	95.000.000 YTL
2005	345.000.000 YTL	343.000.000 YTL
2006	363.240.888 YTL	552.401.754 YTL
2007	441.499.301 YTL	600.106.565 YTL
2008	501.485.832 YTL	470.483.386 YTL
2009	557.277.388 YTL	520.840.757 YTL
2010	579.602.521 TL	680.646.174 TL
2011	762.537.267 TL	765.494.233 TL
2012	813.357.516 TL	778.405.119 TL
2013	1.065.991.940 TL	958.763.369 TL
2014	1.161.354.068 TL	1.244.765.239 TL
2015	1.317.384.602 TL	1.293.804.596 TL

İşyurtları Kurumu Merkez ve Taşra Toplam Bütçe

	Gelirler	Giderler
2003	243.000.000 YTL	108.000.000 YTL
2004	284.000.000 YTL	185.000.000 YTL

2005	484.000.000 YTL	437.000.000 YTL
2006	926.320.000 YTL	648.042.888 YTL
2007	689.420.000 YTL	800.465.187 YTL
2008	805.982.581 YTL	718.525.230 YTL
2009	933.418.118 YTL	816.955.023 YTL
2010	1.010.736.420 TL	1.027.351.986 TL
2011	1.288.804.280 TL	1.196.356.616 TL
2012	1.461.488.915 TL	1.297.762.792 TL
2013	1.818.260.624 TL	1.571.338.201 TL
2014	2.039.947.205 TL	1.998.504.082 TL
2015	2.437.165.805 TL	2.257.008.231 TL

Mahpus emeğinin kullanılması sonucu oluşan gelir kalemi ise raporlarda, çoğunlukla taşra bütçesi içerisinde, Mal ve Hizmet Satış Gelirleri başlığında yer almaktadır. İşyurtları Kurumu 2015 Faaliyet Raporu'na göre bu gelirler şöyledir (TL olarak):

Mal ve Hizmet Satış Gelirleri	Toplam:	1.074.441.132
• Mal Satış Gelirleri		926.022.614
İşyurtları Kantin Satış Gelirleri		556.453.686
Diğer Mal Satış Gelirleri		368.893.759
Kitap, Yayın vb. Satış Gelirleri		11.773
Şartname, basılı evrak, form satış gelirleri		663.395
• Hizmet Gelirleri		148.418.518
Sosyal Tesis İşletme Gelirleri		58.011.079
Otopark İşletmesi Gelirleri		5.061.768
Sergi ve Fuar Gelirleri		250.000
Diğer hizmet gelirleri		85.094.737

İşyurtları Harcamaları

İşyurtları gelirlerinin nereye harcandığını açıklamak için –diğer fon ve kurumların da başına geldiği gibi– ilgili kanunda 2004 yılında yapılan bir değişikliğe dikkat çekmek gerek. Yapılan değişiklik sonucu oluşan, 4301 sayılı Kanunun 7. Maddesi'nin değişik

altıncı fıkrası şöyledir: “İşyurtları Kurumu bütçesinden, İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulunca belirlenen miktar ve esaslar dahilinde; Kurumun hizmet ve çalışmalarının yürütülmesiyle ilgili her türlü döşeme, demirbaş, makine, teçhizat, kara, hava ve deniz taşıtları alımı, bakımı, onarımı, işletilmesi ve diğer tüm giderleri ile Bakanlık merkez ve taşra teşkilâtı ile bağlı kuruluşlarının bina alım, inşa, onarım, demirbaş, araç, gereç ve sair her türlü ihtiyaçları için harcama yapılabilir. Harcanmayan kısımlar, İşyurtları Kurumunun ertesi yıl bütçesine devredilir. Şu kadar ki, ceza ve infaz kurumları ve tutukevlerinin ihtiyacı için ayrılacak tutar, işyurtları öz gelirlerinin %90’ından az olamaz.”

İşyurtları Kurumu Merkez Bütçe Gider Kalemleri

	Adliye Binası Yapım	Onarım Giderleri	Cezaevi Yapım	Makine ve Techizat Donatım
2003	9.100.000	21.650.000	3.400.000	
2004	26.000.000	21.100.000	38.300.000	
2005	88.800.000	27.630.000	181.850.000	
2006				
2007	167.897.912	14.999.131	210.069.753	
2008	133.920.257	12.289.425	169.108.904	48.508.136
2009	120.857.000	6.640.293	90.720.816	36.380.406
2010	155.111.387	6.558.269	176.805.176	29.115.433
2011	202.366.509	3.563.696	200.068.809	50.464.360
2012	197.589.027	4.514.244	228.394.514	49.195.030
2013	153.211.479	53.318.431	376.139.968	99.854.818
2014	291.461.261	22.674.566	590.104.673	70.998.478
2015	366.769.300	29.775.507	482.720.886	45.458.538

İşyurtları Kurumu Taşra Bütçe Gider Kalemleri

	Mal ve Hizmet Alımları	SGK Prim ödemeleri	Personel Giderleri	Sermaye Giderleri
2007	193.814.036	1.451.030	5.093.554	

2008	193.814.036	1.451.030	5.093.554	
2009	286.265.405	592.333	7.698.468	1.557.574
2010	286.265.405	592.333	7.698.468	1.557.574
2011	417.616.509	768.130	11.108.531	1.369.211
2012	504.507.035	883.008	11.565.890	2.401.768
2013	591.406.800	1.276.582	15.639.160	4.252.287
2014	729.569.214	1.811.846	19.990.475	2.367.308
2015	923.216.685	2.704.574	24.927.102	12.355.274

Yukarıdaki verilerden görüldüğü üzere mahpuslara meslek öğretmek veya mesleklerini koruyup geliştirmek için çalışmalarını sağlamak üzere oluşmuş bir kurumun gelirleri, Adalet Bakanlığı'na yeni adliye sarayları, hapishaneler, binalar yapmak ya da mevcutlarını yenilemek, onarmak üzere tahsis edilmiştir, tıpkı işçilerden kesilen ve işsiz kaldıklarında onlara verilmesi gereken fonun işverene teşvik olarak verilmesi gibi.

2015'te çalıştırılan 40.250 mahpus ise sadece toplam 23.287.438 TL yevmiye almıştır. Bu rakama, yılsonunda ödenen kâr payı eklendiğinde dahi *adliye tefrişat donatım* rakamına ulaşamayacağı açıktır. Hapishaneden tahliye olanların tekrar hapishaneye geri dönme oranının toplamda %30'u, çocuklarda ise –İzmir Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi Hâkimi İbrahim Altıtaş'ın ifadesiyle– %65'i bulduğu bir sistemde, bu gelirlerin amacına uygun kullanılmak yerine, yeni hapishanelerin yapımında kullanılması mevcut anlayışı göstermesi açısından önemlidir. Oysa çalışan mahpusun ücret ve haklarının iyileştirilerek, hapishaneden çıktıktan sonra kendilerini daha donanımlı ve güvenli hissedecekleri şartların hazırlanması, yeni hapishaneler yapmaktan çok daha önemli ve elzemdir.

Değerlendirme ve Talepler

Hapiste çalışma, anayasadaki istisna nedeniyle bir zorunlu çalışmadır. 1930'ların dünyasının ihtiyaçları ve demokratik ufku çerçevesinde hazırlanmış ILO'nun 29 Nolu sözleşmesine dayanan bu istisna, hapiste çalışmanın dayanağı olmaktan çıkarılmalıdır (keza ILO nezdinde de ilgili sözleşme tartışmaya açılmalıdır). Çalışan tutuklu ve

hükümlü ile işyurtları kurumu arasındaki ilişki, “iş sözleşmesi” ile düzenlenmeli ve mahpuslar bu ilişkiye zorlanmamalı, çalışmama hükümlüler için disiplin cezası olmaktan çıkarılmalıdır. Maaşlar ve sigortalılık durumu da iş sözleşmesi ekseninde diğer tüm çalışanlarla uyumlulaştırılmalıdır.

Hapishanelerde çalışma, bir başka ifadeyle “işçi mahpuslar” konusunda CİSST/TCPS’in bugüne kadar formüle ettiği temel talepler ve kriterler şunlardır:

- 1- Çalışmak zorunlu olmamalıdır,
- 2- Çalışan mahpus ile çalışmayan mahpus arasında bir statü farkı oluşturulmamalıdır,
- 3- Maaşlar sendikaların da katılımıyla yeniden belirlenmelidir,
- 4- Çalışan mahpusların sigortaları emekliliği de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir,
- 5- İş güvenliği ve işçi sağlığı açısından uzman personel (iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi) istihdam edilmelidir.